

*“Kyll’ mä oon aina tykänny liikkuu ja tehä oikeita hommi, en
tykkää möllöttää sisällä”:*

**Pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta
työtoiminnasta**

Tytti Björkman
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Marraskuu 2018

LIITE 2: TIIVISTELMÄ

Tiivistelmä

***“Kyll’ mä oon aina tykänny liikkuu ja tehä oikeita hommi, en tykkää möllöttää sisällä”*: Pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta**

Tytti Björkman

Yhteiskuntapolitiikka

Pro Gradu -tutkielma

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Teppo Eskelinen ja Teppo Kröger

Syksy 2018

58 sivua, 5 liitesivua (teemahaastattelurunko 3 sivua, tiivistelmä 2 sivua)

Tutkimukseni tehtävänä oli kartoittaa pitkäaikaistyöttömien henkilökohtaisia kokemuksia osallisuudesta kuntouttavassa työtoiminnassa. Tarkoitukseni oli saada tietoa, kuinka kuntouttava työtoiminta vaikuttaa työttömien hyvinvointiin. Haastattelin kymmentä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvaa pitkäaikaistyötöntä ja kartoitin heidän kokemuksiaan työpajatoiminnasta. Toteutin kaikki haastattelut yksilöhaastatteluina.

Haastattelu rakentui hyvinvointiin liittyvien teemojen ympärille ja näiden teemojen sekä aineistosta lisänä esiin nousseiden löydösten pohjalta analysoin aineistoni seuraavien teemojen avulla: subjektiivinen hyvinvointi, osallisuus, sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen kiinnittyminen. Aineistonkeruu tapahtui siten teemahaastatteluina ja analyysimenetelmäni oli teemoittelu.

Haastattelujen pohjalta kävi ilmi, että tutkimushenkilöt kokivat osallisuuden ja yhteisöllisyyden merkittävinä, positiivisina tekijöinä kuntouttavassa työtoiminnassa. Lisäksi tunne siitä, että on muiden luottamuksen arvoinen, vaikutti vastausten perusteella pitkäaikaistyöttömien omanarvontuntoon positiivisesti. Tutkimushenkilöt mainitsivat hyvinvointia lisääviksi tekijöiksi myös rutiinit ja mahdollisuuden puuhasteluun - fyysiseen ruumiilliseen työhönkin. Kaiken kaikkiaan tutkimushenkilöiden kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta olivat pääasiallisesti positiivisia. Mielenkiintoista oli, että työllistymisnäkymät

tulevaisuudessa tuntuivat olevan jokseenkin toissijaisia vallitsevaan yhteisöllisyyteen ja hyvään nykyiseen ilmapiiriin verraten.

Voidaan todeta, että kuntouttavalla työtoiminnalla on positiivisia vaikutuksia pitkäaikaistyöttömien hyvinvoinnille niin henkisesti kuin fyysisestikin. Jatkotutkimuksen näkökulmasta olisi mielenkiintoista esimerkiksi voida haastatella pitkäaikaistyöttömiä uudelleen ja selvittää, ovatko kokemukset säilyneet yhtä positiivisina myös seuraavallakin kuntouttavalla työpäivällä.

Avainsanat: kuntouttava työtoiminta, pitkäaikaistyöttömyys, osallisuus, hyvinvointi

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	5
2. PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS.....	7
2.1. 1990-luvun laman vaikutus pitkäaikaistyöttömyyteen.....	8
2.2. Tiet pitkäaikaistyöttömyyteen.....	9
2.3. Pitkäaikaistyöttömyyden vaikutukset.....	11
3. AKTIVOINTI.....	13
3.1. Aktivointi työvoimapolitiikassa.....	13
3.2. Aktivointipolitiikka kansainvälisesti.....	14
3.3. Aktiivinen sosiaalipolitiikka.....	15
3.4. Aktivointi tutkimuskohteena.....	17
3.5. Aktivoinnin vaikutus hyvinvointiin.....	18
4. KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA.....	22
5. HYVINVOINTI.....	25
6. TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTOT JA -MENETELMÄT.....	28
6.1. Tutkimusaineisto.....	28
6.2. Tutkielman eettiset lähtökohdat.....	32

7. TULOKSET.....	33
7.1. Subjekttiivinen hyvinvointi.....	34
7.2. Osallisuus.....	39
7.3. Sosiaalinen pääoma.....	43
7.4. Yhteiskuntaan kiinnittyminen vs. sosiaalinen kiinnittyminen.....	45
8. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	48
LÄHTEET.....	52
LIITE 1: Teemahaastattelurunko.....	59
LIITE 2: Tiivistelmä.....	1

1. JOHDANTO

Sanotaan, että ketju on niin vahva, kuin sen heikoin lenkki. Tämä sananlasku pätee myös yhteiskuntaamme ja siihen, kuinka meidän tulisi kohdella kaikista hauraimmassa asemassa olevia ihmisiä. Kuten sosiaalipolitiikan tutkija Jorma Sipilä (1979) ilmaisee, ihmisten kokemat ongelmat ja vastoinkäymiset eivät vaikuta ainoastaan yksilötasolla, vaan sosiaaliset ongelmat kohdistuvat laajalti koko yhteiskuntaan. Tämä johtuu siitä, että myös ongelmien syyt juurtuvat usein yksilöiden ja ympäristön välisestä suhteesta. Ihmiset ovat riippuvaisia ympäristöstään ja muista ihmisistä, liittyen niin elinkeinon kuin sosiaalisiin suhteisiin. Ihmiset muodostavat yhdessä yhteisön, ja tämän vuoksi yksilöiden kokemiin ongelmiin tulisi löytää yhteisöllisiä ratkaisuja. Toisin sanoen voidaan väittää, että yhteiskunnan hyvinvointi on sen jäsenten hyvinvoinnin summa. Markkinasuuntautuneessa suomalaisessa yhteiskunnassa ensisijaisena tavoitteena voidaan kuitenkin nähdä olevan talouskasvun edistäminen, ja tuottavuuteen pyritään kaikilla yhteiskunnan eri tasoilla. Sipilän sanoin, myös yhteiskuntapolitiikan päätavoitteeksi on muodostunut löytää keinoja selviytyä ”olemassaolon taistelusta”. (Sipilä 1979.)

Mielenkiintoni tutkielmani aihetta kohtaan heräsi jo kandidaatin tutkielmaa kirjoittaessani. Kandidaatin tutkielmassani tarkastelin pitkäaikaistyöttömien kokemuksia aktivointisuunnitelmasta ja sitä, kuinka aktivointisuunnitelma, viranomaisten ja pitkäaikaistyöttömän välisenä prosessina, tukee työttömien osallisuutta. Tutkimukseni keskiössä oli siis aktivointisuunnitelma palvelutarpeen arvioinnin prosessina, enkä tutkinut suunnitelman perustuvia jatkotoimenpiteitä. Aktivointisuunnitelmaan kuuluu osaksi monenlaiset eri palvelut, joilla tuetaan työllistymistä, sillä suunnitelmaan liittyvien palveluiden tarve arvioidaan aina asiakaskohtaisesti. Suunnitelmaan voi liittyä monialaisesti eri sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyviä palveluita, joiden tarkoituksena on tukea asiakkaan kuntoutumista ja toimintakykyä. Aktivointisuunnitelmaan voi liittyä esimerkiksi eri terveyden- ja päihdehuoltoon liittyviä palveluita. (Jäppinen 2011, 12)

Tässä tutkimuksessa haluan tarkastella täsmällisesti kuitenkin kuntouttavaa työtoimintaa,

sosiaalipalvelua, jonka kaikki kunnat Suomessa ovat sitä tarvitseville velvoitettuja järjestämään. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2018.) Käsitelen tutkielmassani kuntouttavaa työtoimintaa ja siihen liittyviä eri toiminnan muotoja tutkielmassani kokonaisuutena, riippumatta siitä, että kuntouttavan työtoiminnan sisältö räätälöidään siihen osallistuville aina subjektikohtaisesti. Näkökulman tutkielmassani sen sijaan muodostavat pitkäaikaistyöttömien omakohtaiset kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta.

Tutkielmani teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelen ensin pitkäaikaistyöttömyyttä ilmiönä. Tämän lisäksi hahmottelen eri syitä, jotka johtavat pitkäaikaistyöttömyyteen sekä vaikutuksia, joita pitkäaikaistyöttömyydellä on yhteiskunnassamme. Tärkeän teeman tutkielmassani muodostaa myös aktivointi ja sen käsitteelliset merkitykset. Tarkastelen tutkielmassani näin ollen myös aktivointia ja etenkin tämän merkitystä kansallisissa sosiaalipoliittisissa uudistuksissa ja toimenpiteissä.

Koska kuntouttava työtoiminta on tutkimani aihe, teoreettisessa viitekehyksessä kerron myös kuntouttavasta työtoiminnasta, kuten mitä kuntouttavalla työtoiminnalla tarkoitetaan ja millaisia tarkoituksia työtoiminnalle on annettu sosiaalipalveluna. Kuntouttavan työtoiminnan lisäksi, hyvinvointi on tutkielmassani keskeinen teema ja näin ollen tutkielmani teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelen myös hyvinvointia ja sitä, miten sitä voidaan käsitteellistää sekä tutkia.

Tutkielmani metodiosiossa kerron tarkemmin tutkimusaineistostani sekä aineistonkeruuprosessista. Tutkimusaineistoni muodostuu teemahaastatteluista, joissa olen haastatellut kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvia pitkäaikaistyöttömiä. Näin ollen metodiosiossa avaan sitä, kuinka olen haastattelut toteuttanut ja millaisia laadullisen analyysin keinoja käyttäen olen haastatteluja tutkielmassani avannut. Tutkielmani tulososiossa kerron tarkemmin, millaisia asioita haastatteluteemojen kautta nousi esiin sekä millaisia johtopäätöksiä näistä tutkimusteemojeni avulla voidaan tehdä.

2. PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS

Työttömyyttä ilmiönä on mielekästä tarkastella 1800-luvulta lähtien. Teollistumisen myötä maanviljely väheni ja omavaraistalouksista tuli riippuvaisempia teollisuuden tarjoamista palveluista. Tätä kautta myös työntekokulttuuri muuttui, ja ihmiset siirtyivät esimerkiksi tuotantolinjoille tehtaisiin töihin. Tulee kuitenkin samalla muistaa, että yhteiskunnallisesti varsinainen työttömyys koski 1800-luvun lopulla vain muutamaa kymmentä prosenttia. Suomalainen yhteiskunta oli hyvin maatalousvaltainen 1950-luvulle asti ja suurperhettä voitiin pitää ensisijaisena työyksikkönä. Vähitellen omavaraisuudesta siirryttiin kuitenkin ammatilliseen erikoistumiseen teollisuuden kehityksen myötä. Teollistuminen johti myös siihen, että työn luonne ja professiot kokivat murroksen. Uudenlaisen kysynnän vallitessa “kaupunkilaistunutta työväestöä” kohtasi työttömyys, sillä kaupungistumisen kautta traditionaaliset maanviljely- ja kotitaloustyöt kokivat inflaation. Toisin sanoen teollistumisen ja kaupungistumisen myötä syntyi myös väistämättä uusi, kielteinen ilmiö - työttömyys. (Pulma 1994.)

Toisin sanoen voidaan väittää, että työttömyys muodostui sosiaalisesti ongelmaksi samassa suhteessa, kun palkkatyön merkitys kasvoi yhteiskunnassamme. Etenkin pitkään jatkuva työttömyys on ollut yksi suomalaisen yhteiskunnan keskeisimmistä ongelmista viime vuosikymmeninä. Pitkäaikaistyöttömyyttä on mahdotonta määritellä tai tyypitellä yksiselitteisesti, sillä lukemattomat eri elämänpolut voivat johtaa pitkäkestoiseen työttömyyteen. Pitkäaikaistyöttömät, kuten kaikki muutkin ihmisryhmät, ovat heterogeenisiä ja työttömyyden ryhmäraajat ovat myös hyvin epätarkkoja. Tämän vuoksi ei ole helppoa määritellä sitä, kuka käsitetään pitkäaikaistyöttömäksi. Voidaanko esimerkiksi kotiäitiä, joka on pitkäaikaisesti ollut työelämän ulkopuolella tai päätoimisesti opiskelevaa, mutta pitkäaikaisesti työmarkkinoilta poissa ollutta henkilöä pitää työttömänä? Vaikka pitkäaikaistyöttömyyttä on vaikeaa määritellä yksiselitteisesti, pitkäaikaistyöttömyyttä kuitenkin käsitteellistetään usein ajanjaksollisesti. Yleisesti hyväksytty määritelmä pitkäaikaistyöttömyydelle on se, että pitkäaikaistyöttöminä pidetään henkilöä, joka on ollut yhtäjaksoisesti vuoden työttömänä työnhakijana (mm. Findikaattori 2018; International Labour Organization 2015; Tilastokeskus 2018). Myös laissa

julkisesta työvoimapalvelusta (30.12.2002/1295) pitkäaikaistyöttömäksi määriteltiin samankaltaisesti 12 kuukautta työttömänä ollut työnhakija. Tämä laki on kuitenkin kumottu lailla julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012/916). Nykyisessä lainsäädännössä pitkäaikaistyöttömyyttä määritellään laissa kuntouttavasta työtoiminnasta, jossa pitkään työttömäksi määritellään henkilö, joka täyttää aktivointiehdot (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189).

2.1. 1990-luvun laman vaikutus pitkäaikaistyöttömyyteen

1900-luvun alun lamalla on ollut merkittävä vaikutus työttömyyteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Voidaan todeta, että pitkäaikaistyöttömyyden käsite oli ennen laman aikaa jopa jossain määrin tuntematon; työttömyys oli ajanjaksollisesti keskimääräisesti lyhyttä. Ennen lamaa työllisyysaste oli verrattain korkea, sillä esimerkiksi 80-luvun loppupuolella 75 prosenttia työikäisistä oli palkkatöissä. Tuohon aikaan Suomi sijoittui teollisuusmaiden kärkipäähän työllisyystilastoja tarkasteltaessa. (Kiander 2002, 308) 1990-luvun lama käänsi kuitenkin kurssin työllisyydessä jyrkästi. Suomi vajosi nopeasti massatyöttömyydessä kamppailevaksi valtioksi. Taantuma taloudessa vaikutti luonnollisesti yhteiskunnan rakenteisiin siten, että työttömyys lisääntyi. Talouden voidaan sanoa olevan lamassa silloin, kun tuotanto supistuu ja laskusuhdanne syvenee. Tämä tuotannon supistuminen puolestaan lisää työttömyyttä, mikä näkyy osaltaan vähentyneinä valtion verotuloina. Julkisen talouden tasapaino horjuu ja leikkaukset koskevat herkästi esimerkiksi sosiaaliturvaa. (Kiander 2001, 78.)

Tulee myös muistaa, että työttömyys seuraa talouden muutoksia viiveellä. Toisin sanoen nousukauden kohdatessa työttömyysaste jatkaa usein vielä kasvamistaan. Tästä aiheutuu kumulatiivista kasvua sosiaali- ja tulonsiirtomenoissa. Esimerkiksi 1990-luvun puolivälissä Suomen kokonaistuotanto alkoi elpyä, mutta työttömyys ei vähentynyt yhtäläisesti. Työttömyys aleni hitaasti, ja vuonna 1999 työttömyysaste oli edelleen kolminkertainen verraten aikaan ennen talouden lamaa. (Kiander 2001, 80.) Laman myötä olennaisia työpaikkoja hävisi merkittävästi suurilta toimialoilta, kuten esimerkiksi teollisuudesta. Kyseiset työpaikat olisivat olleet hyvin

olennaisia pitkäaikaistyönhakijoille. (Montén & Tuomala, 2003) 1990-luvun alusta vuosikymmenen puoleenväliin pitkäaikaistyöttömien määrä kasvoikin merkittävästi noin 3000 henkilöstä 140 000 henkilöön. (Kiander 2001, 82.) Tulee ymmärtää, että vaikka pitkäaikaistyöttömien määrä on vähentynyt tasaiseen tahtiin 1990-luvun työttömyyden huippuvuosista, todennäköisyys sille, että henkilö toimii pitkäaikaistyönhakijana, on kasvanut. (Montén & Tuomala, 2003, 7). Rakenteelliset tekijät vaikuttavat tähän ilmiöön. Laman jälkeen uusia työpaikkoja kyllä syntyi, mutta positioihin rekrytoitiin uusia, työmarkkinoille siirtyneitä henkilöitä. Esimerkki tällaisesta henkilöryhmästä on esimerkiksi opiskeluelämän juuri jättäneet, vastavalmistuneet henkilöt. (Montén & Tuomala, 2003, 11.) Myös tilastollisen tutkimustiedon mukaan vuonna 1998 ja sen jälkeen alkaneista työttömyyskausista suurin osa on päättynyt suhteellisesti paljon nopeammin kuin vuonna 1995 alkaneista työttömyyskausista (Aho 2008, 23).

1990-luvun laman merkitys työllisyyteen ja pitkäaikaistyöttömyyden kasvuun kuvastaa hyvin talouden suhdannevaihteluiden merkitystä työllisyyden kannalta. Myös 2000-luvun alusta asti kestänyt työllisyyskehitys pysähtyi 2008 loppupuolella talouskriisin aiheuttaman taantuman seurauksena ja vuodesta 2009 pitkäaikaistyöttömien määrä jälleen kasvoi (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2011, 8). Tilastojen mukaan vuonna 2018 maaliskuun alussa mitattuna pitkäaikaistyöttömien määrä on taas lähtenyt laskuun. Pitkään työttömien määrä oli arvioidusti 82900 ja tämä määrä on 29 400 vähemmän kuin vuonna 2017 (Findikaattori, 2018). Toisin sanoen, riippumatta suhdannevaihteluista sekä myös pitkäaikaistyöttömien määrän vähentymisestä, pitkäaikaistyöttömyys säilyy kuitenkin relevanttina ongelmana yhteiskunnassamme. Pitkäaikaistyöttömyys tuleekin ymmärtää rakenteellisena ongelmana, jonka kovaan ytimeen tulee löytää kestäviä ratkaisuja. (Saikku 2011, 55.)

2.2. Tiet pitkäaikaistyöttömyyteen

Vaikka talouden suhdanteilla on ollut suuri vaikutus pitkäaikaistyöttömyyden kannalta, pitkään jatkuvaan työttömyyteen voidaan nähdä myös lukuisia muita syitä. Suomessa vuosien mittaan,

talouden suhdanteista riippumatta, on pitkäaikaistyöttömien määrä säilynyt suhteellisen korkeana 1990-luvun vaikean taloudellisen laman jälkeen. (Karjalainen 2008.) Pitkäaikaistyöttömien vaikeudet työllistyä riippuvatkin ennen kaikkea rakenteellisista tekijöistä, kuten siitä, että työnhakijat sekä työnantajat eivät kohtaa työmarkkinoilla. Tämä voi johtua esimerkiksi alueellisen elinkeinorakenteen yksipuolisuudesta, minkä vuoksi työllistyminen edellyttää työttömän muuttamista muulle alueelle.

Suomessa on eroja pitkäaikaistyöttömyyden alueellisessa jakautumisessa. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2011) Suomessa pitkäaikaistyöttömyys on tilastollisesti kääntynyt laskuun valtakunnallisesti vuonna 2017, mutta esimerkiksi alueellisesti Pirkanmaalla suhteellista kasvua on vielä tapahtunut. Tätä selittää työn rakennemuutos, sillä Etelä-Pirkanmaalla suuret teollisuuden työnantajat ovat tuotantokapasiteetin muutoksien vuoksi joutuneet irtisanomaan työvoimaansa viime vuosina, eivätkä uudet työpaikat ole vielä riittäneet kompensoimaan työpaikkojen menetyksiä. (Työ - ja elinkeinoministeriö 2018.)

Pitkäaikaistyöttömyyttä voidaan selittää myös siten, että myös työmarkkinoiden vaatimukset ja ihmisten ominaisuudet kohtaavat heikosti (Niemi & Saari 2013, 15). Pitkäaikaistyöttömyyden syinä voidaankin nähdä myös ne rakenteelliset muutokset, jotka koskevat koko työelämää. Näin ollen tuotannon rakennemuutos on vaikuttanut siten, että uudet alat ovat syrjäyttäneet perinteisiä tuotannonaloja. Etenkin alkutuotantoon painottuvien teollisuustöiden sekä avustavien töiden osuus työmarkkinoilla on vähentynyt samalla kuin palvelusektorin osuus on lisääntynyt. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2011, 197.) Myös teknologian kehitys on aiheuttanut sen, uudet teknologiat, liittyen informaation ja tiedonvälitykseen ovat korvanneet töitä, joiden tehtävänkuvaan liittyy rutiininomaista toistettavuutta. Esimerkkinä tällaisista työtehtävistä ovat esimerkiksi kirjanpitoa tai toimistotyötä vaativat työt. (International Labour Organization 2015, 60.) Yksinkertaisten ja vähän erityisosaamista vaativien työtehtävien määrän supistuminen on johtanut etenkin heikosti koulutetuille soveltuvien työpaikkojen määrän vähenemiseen. Samalla myös yritysten

vaatimukset organisoida työtoimintaa tehokkaasti ovat kasvaneet, mikä johtaa siihen, että yritykset myös yrittävät säästää työvoimaan liittyvissä kustannuksissa. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2011, 197.)

2.3. Pitkäaikaistyöttömyyden vaikutukset

Pitkäaikaistyöttömyys voidaan määritellä vaikeaksi sosiaalseksi ongelmaksi, jolla on paljon vaikutuksia yhteiskunnan eri rakenteisiin. Sosiaalipoliittisessa keskustelussa työhön osallistumisen tärkeyttä korostetaan sosiaaliturvajärjestelmän rahoituksen kestävyuden vuoksi, mutta työllisyyden tukeminen nähdään pääkeinona ehkäistä myös muita sosiaalisia ongelmia, kuten esimerkiksi syrjäytymistä (Vaarama & Moisio & Karvonen 2010). Toisin sanoen pitkittynyt työttömyys nähdään ongelmana, sillä se ei ainoastaan heikennä julkisen talouden rahoitus pohjaa tukiriippuvuuden takia, vaan pitkäaikaistyöttömyys myös itsessään lisää sairastavuutta ja heikentää hyvinvointia (Saikku 2009). Taustatekijöinä työttömien heikomman hyvinvoinnin ja terveyden, kuten heikon terveydentilan, sairastavuuden ja aiemman kuolleisuuden taustalla, on nähty yhteyksiä niin elintapoihin, psykososiaalisiin kuin aineellisiin resursseihin. Näin ollen, työttömille myös kasautuu työssä käyviä enemmän toimeentulon, terveyden ja mielenterveyden ongelmia. (Niemelä & Saari 2013; Saikku 2009.)

Sen lisäksi, että pitkäaikaistyöttömyys heikentää terveyttä ja hyvinvointia, se myös heikentää työllistymismahdollisuuksia. Pitkään jatkuva työttömyys onkin kuin itseään vahvistava kierre, joka tuottaa sosiaalisia ongelmia itsessään mutta myös pitkällä aikavälillä lisää niitä. (Saikku 2009, 10; Saikku 2011, 55.) Kaiken kaikkiaan pitkäaikaistyöttömyys on hyvin vaikea sosiaalinen ongelma, koska pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvä moniongelmaisuus vaikuttaa niin yksilöllisellä kuin rakenteellisella tasolla. Ensinnäkin pitkäaikaistyöttömyys vaikuttaa yksilöiden resursseihin ja henkiseen pääomaan kielteisesti. Tämä johtuu siitä, että pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvä moniongelmaisuus vaikeuttaa pitkäaikaistyöttömän mahdollisuuksia pitää yllä työelämässä vaadittavaa tieto- ja taitotasoa. Tämä taas johtuu niistä psykososiaalisista vaikutuksista, joita pitkään jatkuvalla työttömyydellä on esimerkiksi mielenterveyden kannalta. Mitä kauemmin

pitkäaikaistyöttömyys kestää, sitä vaikeampaa myös tieto- ja taitotason ylläpitämisestä tulee pitkäaikaistyöttömälle. (Strandh & Nordlund 2008, 357-359.)

Yksilöön kohdistuvien ongelmien lisäksi, pitkäaikaistyöttömyyden negatiivisista, kumulatiivisista vaikutuksista on haittaa myös työmarkkinoilla. Pitkäaikaistyöttömyyteen liittyy vahvaa stigmatisoitumista, mikä taas aiheuttaa sen, että pitkäaikaistyötön menettää arvonsa työnhakijana työmarkkinoilla. Tämän vuoksi työmarkkinoiden sekä yhteiskunnan voi olla vaikeaa selviytyä esimerkiksi vain väliaikaisesta työttömyyden kasvusta, johtuen talouden suhdannevaihtelusta. Myös lyhytaikaisella työttömyysjaksolla voi olla esimerkiksi merkittäviä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin, mikä lopulta aiheuttaa työelämän ulkopuolelle jäämisen. (Strandh & Nordlund 2008, 357-359.)

3. AKTIVOINTI

Aktivointia sen yleisessä merkityksessä voidaan luonnehtia lähes minkälaisena tahansa toimintana, joka lisää tai tukee aktiivisuutta ja toimintakykyä. Tämän määrittelyn puitteissa aktivoinnilla voidaan tarkoittaa monia eri asioita. Esimerkiksi kansalaisia voidaan ”aktivoida” eduskuntavaalien aikaan äänestämään ja käyttämään äänioikeuttaan. (Kotiranta 2008.)

3.1. Aktivointi työvoimapolitiikassa

Työvoimapolitiikan näkökulmasta katsottuna aktivointia pidetään sateenvarjokäsitteenä, jonka tarkoituksena on yhdistää työttömyyden ja syrjäytymisen vastaisia poliittisia toimia. Aktivointi on siis yleisesti ottaen työllisyyspolitiikkaa, joka kattaa niin talous- kuin sosiaalipoliittiset osa-alueet. Aktivoinnilla tarkoitetaan ennen kaikkea toimeentuloturvaan saamiseen liitettyjä velvollisuuksia ja ehtoja, joiden on tarkoitus aktivoida työntekoon. (Valtiontalouden tarkastuskertomus 2011, 28) Tämä tarkoittaa käytännössä katsoen sitä, että ehdot saada tukia ovat kiristyneet ja tukien saanti riippuu siitä, kuinka yksilö osallistuu aktivointitoimenpiteisiin (Keskitalo 2013, 50). Aktivointi on siis ennen kaikkea tarkoittanut hyvinvointivaltioiden tavoitteiden ja säädösten uudelleenarviointia sekä työkeskeisyyden lisääntymistä yhteiskunnassa. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 8.)

Aktivointitutkimuksessa aktivoinnin ideologiseen taustaan on nähty vaikuttavan useita eri muuttujia. Ensinnäkin aktivoinnin nähdään edustavan ideologisesti uusliberalistista talouspoliittista suuntausta, jolla pyritään julkisen vallan kustannusten alentamiseen (Keskitalo & Julkunen 2013, 8). Aktivointiin liittyy olennaisesti myös kansalaisen ja valtion suhteeseen liittyvät muutosprosessit. Yksi olennainen tekijä muutosprosessissa on etenkin ollut yksilöllisyyden ja yksilöiden valinnanvapauden korostaminen (Keskitalo 2013, 50). Tämä on johtanut siihen, että valtion vastuualueita kavennetaan ja oletetaan, että yksilöt ottavat suuremman vastuun hyvinvoinnistaan. Myös markkinoiden vastuu tarjota yksilöitä tukevia palveluja korostuu julkisten hyvinvointipalveluiden rinnalle. (Keskitalo 2013, 52.) Aktivoinnin kannalta pidetään tärkeänä myös sitä, että yksilöt itse osallistuvat suunnitteluun ja toteuttamiseen

pidetään (Keskitalo 2013, 50).

Se muutos, joka liittyy kansalaisten ja valtion suhteeseen, voidaan tiivistää aktiivisen kansalaisuuden käsitteeseen. Kansalaisten oikeudet osallistua ja suunnitella toimenpiteitä, jotka tukevat heidän työ- ja toimintakykyään, on ollut tärkeä osa suomalaista sosiaalipolitiikkaa 1990-luvulta lähtien. Aktivointiin, kuten aktivointisuunnitelman laadintaan ja siitä seuraavien toimenpiteisiin osallistumisen nähdään ennen kaikkea tukevan asiakkaan itsemääräämisoikeutta sekä mahdollisuuksia vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin. Tällainen itsemääräämisoikeuden tukeminen taas tukee yksilöiden autonomiaa ja toimijuutta yhteiskunnassa, mitkä ovat aktiivisen kansalaisuuden perusteita. Kuitenkin samalla aktivointitoimenpiteisiin liittyy velvoitteita ja niistä kieltäytyminen aiheuttaa sanktioita. Tämä aiheuttaakin ristiriitaisen tilanteen, jossa aktivointitoimenpiteillä yritetään tukea asiakkaiden oikeuksia ja toimijuutta, mutta samalla toimenpiteet myös sitovat ja velvoittavat asiakkaita toimimaan aktivointiehtojen mukaisella tavalla. (Kotkas 2010, 165.)

3.2. Aktivointipolitiikka kansainvälisesti

Useissa länsimaisissa hyvinvointivaltioissa on tehty aktivoinnin ideologiaa korostavia sosiaalipoliittisia uudistuksia, eli aktivointipolitiikkaa, 1990-luvulta lähtien (Kotkas 2010, 165; Keskitalo & Karjalainen 2013, 10). Näiden uudistuksien tavoitteena on ollut vastata hyvinvointivaltioita koskettaviin ongelmiin, jotka johtuvat muun muassa pitkäaikaistyöttömyyden nopeasta kasvusta Euroopan sisällä. Pitkäaikaistyöttömien aktiivisuutta lisäävän politiikan taustalla on tarve hillitä hyvinvointivaltion sosiaaliturvamenoja, joita muun muassa työttömien tukiriippuvaisuus aiheuttaa. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 8.) Tämä on johtanut siihen, että useimmissa maissa Euroopan sisällä sosiaaliturvaan on lisätty työhön aktivoivia elementtejä, kuten työttömien aktivointiohjelmiä sekä sosiaaliturvan muuttamista vastikkeelliseksi. Eri maiden sosiaalipoliittisessa päätöksenteossa ja uudistuksissa on paljon myös yhtäläisyyksiä, minkä arvellaan johtuvan maiden keskinäisestä oppimis- ja integraatioprosessista. Kansainvälisillä organisaatioilla, kuten EU:lla ja OECD:lla on ollut tässä

merkittävä rooli, sillä nämä asiantuntijayhteisöt ovat julkaisuissaan ja ohjelmissaan kannustaneet aktivointipolitiikkaan. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 10.)

Vaikka aktivointipolitiikkaan liittyviä uudistuksia on toteutettu erityisesti 1990-luvun puolivälistä lähtien, aktivointipolitiikan juuret ovat kuitenkin jo 1970-luvulta lähtien vaikuttaneessa yhdysvaltalaisessa uusliberalistisessa talous- ja työvoimapolitiikassa. Yhdysvaltalaisen aktivointiajattelun takana voidaan nähdä huoli kasvavista hyvinvointivaltion kustannuksista sekä pyrkimys määritellä yksilön velvollisuudet ja oikeudet uudelleen. (Ala-Kauhaluoma 2005, 42; Julkunen 2013, 39.) Julkinen keskustelu alkoi kohdistua sosiaaliturvaan liittyvien etuuksien, kuten työttömyysturvan, väärinkäyttöön ja tästä seuraten on tehty uudistuksia, joiden tarkoituksena on kannustaa ihmisten työllistymistä ja siirtymistä avoimille työmarkkinoille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että osana aktivointipoliittisia toimenpiteitä monet Euroopan maat ovat alkaneet monitoroimaan sekä asettamaan ehtoja työttömyysturvalle tarkoituksena estää sekä ehkäistä tukiriippuvaisuutta. Esimerkiksi osana aktivointiajattelua kuuluu myös investointi palveluihin, joilla pyritään tukemaan ihmisten toimintakykyä. (Eichhorst & Marx & Wehner 2017)

Kuitenkin, vaikka aktivointipoliittiset toimenpiteet ovat samankaltaisia monissa hyvinvointivaltioissa, aktivointipolitiikan sisältöä on vaikea määritellä yksiselitteisesti. Aktiivoinnin käsitteen alla kulkevassa politiikassa on eri maissa yhteisiä trendejä, mutta politiikan konkreettinen sisältö vaihtelee paljon, esimerkiksi aktivointiohjelmien kohderyhmät saattavat vaihdella maittain. (Ala-Kauhaluoma 2005, 42.) Suomessakin aktivointipolitiikka noudattaa EU:n työllisyysstrategian mukaisia linjoja ja toteutuu siten samansuuntaisena kuin muissa EU:n maissa, mutta kuitenkin omana kansallisena versiona. Esimerkiksi Suomessa aktivointipolitiikka on virallisten sosiaalipoliittisten linjausten mukaista, joista vastaa esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriö (Karjalainen 2008, 14). Valtion ja työhallinto ovat korostaneet etenkin paikallistoimijoiden, kuten kuntien merkitystä pitkäaikaistyöttömien aktiivoinnissa (Karjalainen & Karjalainen 2011, 8).

3.3. Aktiivinen sosiaalipolitiikka

Suomessa aktiivisen työvoimapolitiikan kärkikäsitteeksi on muodostunut aktiivinen sosiaalipolitiikka, jolla voidaan ymmärtää se maasidonnainen konteksti, jossa aktiivista työvoimapolitiikkaa on toteutettu Suomessa. Aktiivisen sosiaalipolitiikan käsite saapui Suomeen 1990-luvun loppupuolella, kun Suomen yhteistyö EU:n ja muiden pohjoismaiden kanssa kasvoi. (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7.) Voidaan väittää, että etenkin Euroopan Unionilla on ollut vaikutus osaltaan siihen, että uusliberalistiset sosiaalipolitiikan vaikutteet ovat levinneet Suomeen, etenkin kansainvälisen taloudellisen yhdentymisprosessin kannalta tarkasteltuna (Riihinen 2011, 132).

Olenaisena osana Suomen sosiaalipolitiikkaa aina 1980-luvun loppupuolelle asti oli se, että tulonsiirtojärjestelmän ajateltiin itsessään kannustavan työntekoon. Vaikean 1990-luvun talouden laman myötä jouduttiin kuitenkin tulonsiirtojärjestelmän kannustavuutta arvioimaan uudelleen. Vaikean taloudellisen tilanteen myötä kasvoi huoli työttömyyden kustannuksista, kuten tukiriippuvuudesta sekä kasvavan sosiaaliturvan tarpeesta, sekä näiden vaikutuksista kansantalouteen. Samalla kuitenkin myös nousi uusia näkökulmia liittyen siihen, että liian anteliaalla sosiaaliturvalla voi olla negatiivinen vaikutus työhalukkuuteen. Tätä kautta keskusteluun on tullut myös erilaiset kannustinongelmat. (Julkunen 2013; Karjalainen 2011; Karjalainen 2012.)

Aktiivisen sosiaalipolitiikan myötä on keskusteltu niin työttömien oikeuksista kuin velvollisuuksistakin. Voidaan siis todeta, että aktiivinen sosiaalipolitiikka kiteytyy työn ja sosiaaliturvan uudelleenarvioinnin ympärille (Karjalainen 2008, 14). Sosiaaliturvaa on esimerkkinä kehitetty siten, että sillä olisi työntekoon sekä kannustavia että velvoittavia tekijöitä (Karjalainen 2008, 13–14). Aktiivista sosiaalipolitiikkaa osaltaan leimaakin työttömän vähimmäisturvan vastikkeellistamispyrkimykset (Karjalainen 2011, 234–236). Osana aktiivista sosiaalipolitiikkaa on pohdittu julkisen hallinnon vastuuta pitkäaikaistyöttömyyttä torjuvien

toimenpiteiden järjestämiselle. Kuntien vastuu järjestää tukimuotoja työllistymiselle on lisääntynyt aktiivisen sosiaalipolitiikan myötä. (Karjalainen 2008, 12.)

Kansainväliseltä tasolta tarkasteltuna Suomessa aktiivisen sosiaalipolitiikan sisältö on kohdistunut anglosaksisiin hyvinvointivaltioihin verrattuna selkeämmin työttömien työllistymistä tukevaan toimintaan. Suomessa on aktiivisen sosiaalipolitiikan puitteissa kehitelty etenkin erilaisia palvelu- ja yhteistyömuotoja tukevaa toimintaa. Tämä näkyy konkreettisesti esimerkiksi siinä, miten kunnissa voidaan järjestää organisaatorajat ylittäviä palvelumuotoja osana asiakkaan aktivointia. (Keskitalo 2013; Blomgren & Karjalainen & Kivipelto & Saikkonen 2015) Samalla olennaisena osana aktiiviseen sosiaalipolitiikkaan kuuluu myös sanktioiden lisääminen aktivointitoimenpiteisiin, joita on vuosien kuluessa otettu asteittain yhä enemmän käyttöön osana toimenpiteitä. Sanktioiden tarkoituksena on aktiivisen sosiaalipolitiikan kannalta lisätä aktivointitoimenpiteisiin osallistumista. (Saikku 2015).

3.4. Aktivointi tutkimuskohteena

Aktivointia on tutkittu sekä Suomessa että kansainvälisellä tasolla hyvin paljon. Aktivointi sekä aktivoinnin johdannaiskäsite aktivointipolitiikka ovat etenkin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kannalta hyvin kiinnostavia aiheita, sillä ne edustavat niitä rakenteellisia sekä ideologisia yhteiskunnallisia muutoksia, joita länsimaisten hyvinvointivaltioiden uusliberalisaatio sekä hyvinvointipalveluiden markkinoistuminen ovat aiheuttaneet.

Aktivointia on tarkasteltu etenkin osana sekä sosiaalipolitiikan kansainvälistä paradigman muutosta että kansallisella tasolla osana valtioiden hyvinvointijärjestelmien muutosta (Van Gerven, 2012). Tutkimuksissa on muun muassa vertailtu erilaisia aktivointimalleja, arvioitu niiden seurauksia sekä tutkittu mallien vaikutuksia ihmisten avoimille työmarkkinoille siirtymisessä (Karjalainen 2011, 237). Kaiken kaikkiaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta aktivointi ja aktivointitoimenpiteet ovat hyvin olennaisia aiheita, sillä niitä tarkastelemalla voidaan ymmärtää aktivointipolitiikan laaja-alaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia sekä seurauksia. Tutkimalla aktivointitoimenpiteitä ei ainoastaan hahmotella kuvaa

hyvinvointijärjestelmän toiminnasta itsessään vaan myös voidaan ymmärtää niitä mekanismeja, jotka ohjaavat muutoksia järjestelmän sisällä. (McDonald & Marston 2005, 374-37.)

Suomessa aktivointitoimenpiteitä, kuten kuntouttavaa työtoimintaa, on tutkittu kuntouttavan työtoiminnan lain astuttua voimaan vuonna 2001 varsin paljon. Työtoiminnasta on kirjoitettu niin rakenteellisesta että yksilön näkökulmasta. Aktivointitoimenpiteistä on tehty muun muassa useita tutkimuksia sekä myös opinnäytetöitä. (Tervo, 2012; Karjalainen & Saikku 2016.) Aktivointitoimenpiteistä on tehty myös useita kuntakohtaisia selvityksiä ja arviointeja. Tämän tarkoituksena voidaan nähdä se, että kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen on kunnille lakisidonnainen toimenpide. Kuntouttavaa työtoimintaa koskevan lain mukaan kunnilla on velvollisuus järjestää kuntouttavaa työtoimintaa niille pitkäaikaistyöttömille, jotka saavat työmarkkinatukea tai toimeentulotukea sekä täyttävät lakimääreiset aktivointiehdot. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.)

Selvitysten ja tutkimusten näkökulma on pääasiallisesti ollut tutkia etenkin aktivointitoimenpiteiden vaikutuksia työllistymisen kannalta. Tavoitteet tutkimukselle ovat siis osaltaan perustuneet samoihin tavoitteisiin, kuin mihin myös aktivoinnin tavoitteet tähtäävät. (Karjalainen 2011, 237.) Valtaosa tutkimuksista on keskittynyt tarkastelemaan toiminnan vaikutuksia myös eri siirtymien näkökulmasta, kuten esimerkiksi siten, kuinka usein työttömät palaavat aktivointitoimenpiteistä työttömiksi työnhakijoiksi (Karjalainen & Karjalainen 2010, 8; Sandelin 2014). Työllistymisvaikutusten tutkiminen on olennaista, sillä aktivoinnin sekä koko aktivointipolitiikan perimmäinen tavoite voidaan kiteyttää siten, että työttömäksi jäänyt, työttömyysturvaa tai toimeentulotukea saava henkilö palaisi mahdollisimman nopeasti takaisin osalliseksi työelämään (Keskitalo 2013, 7). Tätä määrittelee muun muassa laki kuntouttavasta työtoiminnasta, jossa kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on tukea pitkään työttömänä olleiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189).

3.5. Aktivoinnin vaikutus hyvinvointiin

Vaikka aktivointitoimenpiteiden vaikutukset työllistymisen kannalta vaikuttavat hyvin tehottomilta, toimenpiteillä on kuitenkin monia muita vaikutuksia, jotka liittyvät hyvinvointiin. Tuloksia saavutetaan etenkin hyvinvoinnin osa-alueilla, joille ei ole asetettu tarkkoja tavoitteita eikä yleisesti hyväksytyjä mittareita. Kaikissa tutkimusasetelmissa aktivoinnin hyvinvointivaikutuksia ei myöskään ole arvioitu toiminnan pääasiallisena tavoitteena, vaan hyvinvointivaikutuksia pidetään hyvin usein toimenpiteiden ”sivuvaikutuksina”. Tämän vuoksi aktivointitoimenpiteiden hyvinvointivaikutuksista tarvitaan lisää tutkimustietoa. Koska hyvinvoinnin tutkimukselle ei ole myöskään asetettu mittareita tai indikaattoreita, myös tavoitteenasettelu koskien hyvinvoinnin lisäämistä osana työttömän aktivointiprosessia jää yleiselle tasolle. (Hänninen & Junnila 2012, 79; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2011.)

Kaiken kaikkiaan aktivoinnin vaikuttavuuden arviointiin sekä tavoiteasetteluun sisältyy paljon ristiriitaisuutta. Tämä näkyy siten, että aktivointipoliittisten tavoitteiden näkökulmasta vaikuttavin tulos saavutetaan silloin, kun pitkäaikaistyötön sijoittuu avoimille työmarkkinoille. Todellisuudessa aktivointitoimenpiteet tukevat kuitenkin ennen kaikkea hyvinvointia, kuten elämänhallintaa ja itsetunnon vahvistumista. (Karjalainen 2008, 15.) Tämä ristiriitaisuus kertoo siitä haasteellisesta tilanteesta, joka koskettaa laaja-alaisesti esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan järjestäjätahoja. Taloudelliset kustannukset sekä aktivointipolitiikkaan liittyvä ideologia painostavat päättäjiä tehokkuuskeskeiseen päätöksentekoon ja kohdentamaan aktivointitoimenpiteitä siten, että ne tukevat ennen kaikkea talouden kestävyyttä ja kilpailukykyä (Van Gerven 2012).

Aktivointipolitiikalla halutaan ennen kaikkea estää ihmisten hyvinvointiriippuvuutta palvelujärjestelmään (Keskitalo 2013). Samanaikaisesti kuitenkin tutkimustulokset osoittavat, että olisi tarpeellista kehittää indikaattoreita, joilla mitattaisiin ennen kaikkea aktivointitoimenpiteiden hyvinvointivaikutuksia (mm. Aho 2008; Sandelin 2014; Karjalainen

2012). Tässä on kyse siitä ideologisesta ristiriidasta, joka koskettaa aktivointia ja aktivoinnin tutkimusta. Aktivointitoimenpiteitä halutaan mitata työllistämisaikutuksien avulla, koska siten voidaan myös määrällisesti arvioida toimenpiteiden vaikuttavuutta esimerkiksi sen suhteen, ovatko kohdennetut toimenpiteet ovat vähentäneet kuntakohtaisesti työttömien työnhakijoiden määrää. Samanaikaisesti kuitenkin tutkimukset osoittavat, että aktivointitoimenpiteet vaikuttavat ennen kaikkea hyvinvointiin ja täten tulisi keskittyä tutkimaan täsmällisesti toimenpiteiden hyvinvointivaikutuksia. (mm. Karjalainen 2012; Sandelin 2014.)

Toisaalta hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia on hyvin vaikeaa mitata, sillä hyvinvointi on hyvin moniulotteinen mutta samanaikaisesti myös hyvin subjektiivinen käsite. Hyvinvointi ei muodostu ainoastaan objektiivisesti mitattavista tekijöistä, vaan subjektiivinen ja kokemuksellinen luonne ovat avainasemassa. Tämän vuoksi voi olla vaikeaa arvioida täsmällisesti kaikkia niitä kausaalisia vaikutuksia, joita aktivointitoimenpiteillä, kuten kuntouttavalla työtoiminnalla, on sekä yksilöiden hyvinvoinnin kannalta, mutta myös pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Vaikka voidaan ajatella olevan haastavaa saada hyvää kokonaiskuvaa siitä, millainen yhteiskunnallinen relevanttius hyvinvoinnilla ja aktivoinnilla on makrotalouden näkökulmasta, hyvinvointivaikutuksilla voidaan nähdä olevan tärkeä merkitys myös kansantalouden kannalta. Tämä siksi, että toimenpiteet tukevat ihmisten toimintakykyä, ja siten hillitsevät sosiaalisten ongelmien laajentumista sekä hyvinvointiriippuvuutta. (Karjalainen 2008, 15.)

Koska aktivoinnin tavoitteita ja tuloksia on viime vuosina tarkasteltu eri tutkimuksissa hyvin kriittisesti, myös aktivointipolitiikan fokus on muuttumassa. Sen sijaan, että puhutaan aktivoinnista työllisyyteen vaikuttavana toimenpiteenä, korostetaan sitä näkökulmaa, että aktivointitoimenpiteiden tulisi kohentaa ennen kaikkea asiakkaiden hyvinvointia. Konkreettisesti tämä näkyy uuden sosiaalihuoltolain säädöksissä ja sen tavoitteissa. Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on edistää kuntakohtaisia sosiaalipalveluita etenkin siltä kannalta, että ne ylläpitävät hyvinvointia, toimintakykyä ja sosiaalista turvallisuutta. Kunnan sosiaalihuoltoon

sisältyvien palveluiden, kuten kuntouttavan työtoiminnan, avulla asiakkaiden arjen sujuvuuden tulisi kohentua ja huono-osaisuuden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentyä. Täten etenkin asiakasnäkökulmasta katsottuna luottamus, palvelun saatavuus, ihmisarvoinen kohtelu ja hyvä vuorovaikutus ovat keskeisiä asioita, joilla halutaan mitata toiminnan vaikuttavuutta. (Hänninen & Junnila 2012, 65-66; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Hyvinvointivaikutukset

Vaikka aktivointia on tarkasteltu kriittisesti, ja arviointitutkimusten perusteella on tehty myös aktivointiin kohdistuvia sosiaalipoliittisia uudistuksia, hyvinvointivaikutuksia ei kuitenkaan ole vielä tutkittu riittävästi. Tämän vuoksi hyvinvointivaikutuksia koskevaa tutkimustietoa on myös vähän (STM 2015, 40). Tämä tiedontarve koskien aktivointitoimenpiteiden hyvinvointivaikutuksia oli myös tekijä, joka ohjasi myös tämän tutkielman kysymyksenasettelua.

Tutkielmassani haluan tarkastella hyvinvointivaikutuksia etenkin kuntouttavan työtoiminnan näkökulmasta. Aktivointisuunnitelmaan voi sisältyä useita aktivoivia sekä kuntouttavia toimenpiteitä ja palveluita, joita toteutetaan monialaisesti eri organisaatioissa. Tämän vuoksi hyvinvointivaikutusten tutkiminen liittyen kaikkiin niihin moninaiisiin toimenpiteisiin, joita aktivointisuunnitelmaan voidaan sisällyttää, voisi kuitenkin olla hyvin haasteellista. Sen sijaan kuntouttava työtoiminta on kehittynyt vakiintuneeksi aktivointitoimeksi kunnissa. (mm. Karjalainen (2011, 22.)

4. KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA

Kuntouttava työtoiminta on toimintaa, joka on olennainen osa aktiivista sosiaalipolitiikkaa. Voidaan väittää, että myös aktiivisen sosiaalipolitiikan sisältö on konkretisoitunut kuntouttavan työtoiminnan laissa (189/2001) niin ideologisesti kuin toiminnan sisällön kannalta katsottuna. Sosiaali- ja terveysministeriö, joka vastaa myös aktiivisen sosiaalipolitiikan linjauksista, vastaa myös kuntouttavan työtoiminnan lainsäädännöstä ja kehittämisestä. Kuntouttavan työtoiminnan on luonnehdittu, ehkä jopa hieman kriittisessä mielessä, toteuttavan käytännössä aktiivisen sosiaalipolitiikan tavoitteita ja näkemyksiä aktivoinnista ohjaamalla sosiaalitoimen asiakkaita aktivointitoimenpiteisiin, jotka ovat ehdollisia. (Ala-Kauhaluoma 2005; Karjalainen 2008; Karjalainen 2011, 230.)

Kuntouttavan työtoiminnan lailla tarkoitetaan *“kunnan järjestämää toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle”* (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001 2§). Kuntouttavan työtoiminnan käsikirjan (2018) mukaan myös täsmennetään, että: *“Kuntouttavan työtoiminnan sisältöä ei ole laissa määritelty. Oleellista on se, että palvelu edistää asiakkaan elämänhallintaa ja työelämävalmiuksia.”* Vuonna 2015 astuneen lakimuutoksen myötä kuntouttava työtoiminta lasketaan ennen kaikkea osaksi sosiaalihuoltolain (710/1982) mukaisia sosiaalipalveluita. Tämä tarkoittaa, että kuntouttavan työtoiminnan järjestämisessä sovelletaan sosiaalihuoltolakia sekä lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). (Saikku 2016, 75.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tämä lisää kuntien vastuuta, sanktioiden uhalla, tarjota kuntouttavaa työtoimintaa aktivointiehdot täyttävälle henkilöille. Kuntouttavaa työtoimintaa on toteutettu kunnissa jo vuodesta 2001 alkaen, kun laki kuntouttavasta työtoiminnasta astui voimaan. (Vaarama 2011, 86.) Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) määrittelee, että henkilö, joka täyttää aktivointiehdot, ohjataan tekemään aktivointisuunnitelma joko sosiaalitoimistoon tai työvoiman palvelukeskukseen. Kuntouttavan työtoiminnan laissa (189/2001) on määritelty, että asiakas täyttää aktivointiehdot, mikäli:

1) Asiakas on alle 25-vuotias ja ollut työmarkkinatuen tai toimeentulotuen tai molempien etuuksien piirissä 8,5 - 12 kuukautta

2) Asiakas on yli 25-vuotias ja on ollut työmarkkinatuen tai toimeentulotuen tai molempien etuuksien piirissä 2-2,5 vuotta.

(Sosiaali- ja Terveysministeriö 2014, Virtanen 2017.)

Työttömän kieltäytyminen aktivointisuunnitelman tekoon osallistumisesta johtaa kuntouttavan työtoiminnan lain (189/2001) mukaan sanktioon, jolla on vaikutuksia pitkäaikaistyöttömän työttömyysturvaan. Käytännössä kieltäytyessään kuntouttavasta työtoiminnasta ilman perusteita pitkäaikaistyötön menettää oikeutensa työmarkkinatukeen. Tämän lisäksi voidaan vähentää toimeentulotukea enintään 20 prosenttia. Sen sijaan kuntouttavasta työtoiminnasta on mahdollisuus saada kulukorvausta tai toimintarahaa, riippuen kuuluuko henkilö työttömyysetuuden tai toimeentulotuen piiriin. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2018.)

Lain tullessa voimaan vuonna 2001 aktivointiehto koski ainoastaan alle 25-vuotiaita. Kuitenkin vuodesta 2010 lähtien työtoimintaan osallistumista vaaditaan myös kaikilta yli 25-vuotiailta. Tämä kasvatti luonnollisesti työtoimintaan osallistuvien lukumäärää, sillä velvoite koskettaa jokaista täysi-ikäistä, joka täyttää aktivointiehdot. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2018; Virtanen 2017.) Lain mukaan kuntouttavan työtoiminnan jakson tulee kestää vähintään 3 kuukautta (Laki Kuntouttavasta Työtoiminnasta 189/2001). Tilastollisesti työtoimintajaksot kestävät kunnittain usein kerrallaan myös pidempiä aikoja, esimerkiksi 4-6 kuukautta. Toimintajaksoja sallitaan henkilölle usein useampia saman vuoden aikana. Työtoimintajaksoja on yleisimmin vähintään kaksi. (Virtanen 2017.)

Kuntouttavan työtoiminnan sisältöä ei ole määritelty laissa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kuntouttava työtoiminta sosiaalipalveluna toimii osana monialaista palveluverkostoa. Tähän sisältyvät muun muassa Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) ja

terveydenhuollon palvelut. Kuntouttavaa työtoimintaa toteutetaan niin yksilö- kuin ryhmätoimintana. Aktiivimallin mukaisia palveluita ei kuitenkaan lasketa työksi eivätkä palvelut saa olla välttämättömiä esimerkiksi kunnan palveluiden toimivuuden kannalta. (Kuntouttavan Työtoiminnan Käsikirja 2018, Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.)

5. HYVINVOINTI

Hyvinvointi on olennainen osa ihmisyyttä. Eri asiat tuottavat eri ihmisille tyytyväisyyttä, joten hyvinvointi on aina myös hyvin subjektiivinen kokemus. Hyvinvointi ei kuitenkaan koostu ainoastaan tilapäisistä asioista, kuten positiivista tunnetiloista tai tarpeista, jotka ovat hedonistisia. Tunteet sekä tarpeet ovat luonteeltaan usein tilapäisiä eikä niiden kautta voi kokonaisvaltaisesti kuvailla hyvinvointia, joka on ilmiönä myös hyvin rakenteellinen. Kun puhutaan kestävästä hyvinvoinnista, tähän kuuluu olennaisena myös se, että ihminen pystyy toteuttamaan omia taitojansa sekä vahvuuksiaan, esimerkiksi osallistumalla oman yhteisönsä toimintaan. Toiminnalla rakennetaan näin myös oman yhteisön ja elinympäristön hyvinvointia. (Huppert & Cooper 2014; Hirvilammi 2015.)

Hyvinvointi on myös yksi yhteiskuntamme keskeisiä arvoja, sillä ihmisten, ja ihmisten muodostaman yhteisön, hyvinvointia pidetään tärkeänä sekä tavoittelun arvoisena asiana. Hyvinvointi on samanaikaisesti myös toimintaa ohjaava arvo, sillä yhteiskunnissa, jotka ovat sitoutuneet hyvinvoinnin edistämiseen, hyvinvointiargumenteilla on myös poliittisesti merkitystä. Näin ollen hyvinvointi on arvo, joka ohjaa toimintaa mutta nähdään samanaikaisesti myös toiminnan tavoitteena. Tätä kuvastaa esimerkiksi käsitteet “*hyvinvointivaltiosta*”, “*hyvinvointipalveluista*” tai “*pohjoismaisesta hyvinvointimallista*”, jotka ovat käsitteinä vakiintuneet olennaiseksi osaksi myös yhteiskuntapolitiikan tutkimusta. Riippumatta siitä, että vaikka hyvinvointia pidetään universaalisti tärkeänä ja edistettävänä asiana, ei kuitenkaan ole selvää konsensusta siitä, mitä kaikkea hyvinvoinnilla voidaan eri konteksteissa tarkoittaa. (Saari 2011, Raijas 2008.)

Koska hyvinvointi koskettaa samanaikaisesti meitä niin yksilöinä kuin kollektiivisesti koko yhteisöämme, hyvinvoinnista on muodostettu aikojen saatossa lukuisia eri filosofisia teorioita ja oppeja. Esimerkiksi subjektivistisia halu- ja preferenssiteorioita, joiden mukaan hyvinvointi on riippuvainen yksilön haluista sekä objektivistisia teorioita, joiden mukaan hyvinvointia voidaan mitata universaalisti ihmiselle välttämättömistä asioista. Kaiken kaikkiaan hyvinvointia voidaan

tarkastella lukemattomista eri näkökulmista ja myös eri tieteenalojen rajapintoja rikkoen. (Saari 2011; Vernon 2008.)

Hyvinvoinnin mittaaminen

Hyvinvoinnin mittaamiseen liittyy paljon haasteita, sillä yhtenäistä konsensusta ei ole löydetty sille, voidaanko hyvinvointia edes arvioida objektiivisesti vai onko kyseessä jokaisen yksilön subjektiivinen mielentila. Vaikka hyvinvoinnin tutkiminen on tärkeää, asettavat nämä näkökulmaerot paljon haasteita hyvinvoinnin empiiriselle tutkimukselle. (Saari 2011.)

Riippumatta haasteista, hyvinvoinnin tutkimuksella ja tähän kehitetyillä mittareilla on pitkä perinne. Etenkin 1960- ja 1970-luvuilla hyvinvointitutkimuksen nimellä kulkeva tutkimussuuntaus sai jalansijaa etenkin yhteiskuntatieteellisellä tutkimuskentällä. Pähkinänkuoressa kuvailtuna hyvinvoinnissa ja hyvinvoinnin tutkimuksessa voidaan usein erottaa objektiivinen, mitattavissa oleva ulottuvuus, ja subjektiivinen ihmisten omiin arvioihin perustuva käsitys hyvinvoinnista. Hyvinvointia on perinteisesti tutkittu taloudellisten hyvinvointimittarien, erilaisten sosiaali-indikaattorien sekä ihmisten subjektiivisten kokemusten kautta. Taloudelliseksi hyvinvointimittareiksi käsitetään muun muassa yksityinen kulutus ja yksilöiden käytettävissä olevat tulot. Sosiaali-indikaattoreina on perinteisesti käytetty erilaisia sosiaalisia ongelmia, kuten köyhyyttä, sairauksia ja itsemurhia. Subjektiiviset kokemuksia on puolestaan määritelty tutkimalla yksilöiden henkilökohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä onnellisuudesta ja elämänlaadusta. Hyvinvointimittarit, ja näihin liittyvät tutkimukset, yhdistelevät osaltaan objektiivisia elinolomittareita ja subjektiivisia elämänlaatuun liittyviä mittareita. Voidaan siis todeta, että hyvinvointimittarit kuvaavat hyvinvointia yhtäältä hyvin yleisellä, ja toisaalta taas hyvin spesifillä tasolla. (Saari 2011; Raijas 2008.)

Sosiologi Erik Allardt (1976) tapaa, jolla hän on käsitteellistänyt hyvinvointia ja hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia, on käytetty perustana monessa suomalaisessa, etenkin aktivointipoliittisten toimenpiteiden hyvinvointivaikutuksia, mittaavassa tutkimuksessa. Erik Allardt on yhdistänyt

tutkimuksessaan sekä resurssipohjaisia hyvinvointitutkimuksen että elämänlaatututkimuksen piirteitä. Tämä kiteytyy etenkin hänen jo klassikoksi muodostuneesta käsite-erottelusta hyvinvoinnin eri ulottuvuuksista. Allardt (1976) erottelee hyvinvoinnin arvot kolmella eri ulottuvuudella: yksilön elintasolla (*having*), ihmissuhteilla (*loving*) ja mahdollisuuksilla toteuttaa itseään (*being*). Tämä käsitteellinen jako havainnollistaa hyvinvoinnin kokonaisvaltaisena asiana, jota voidaan mitata objektiivisilla, esimerkiksi resursseihin perustuvilla indikaattoreilla, unohtamatta kuitenkaan sitä, että hyvinvointi on aina myös subjektiivisella tasolla vaikuttava ilmiö. Hyvinvoinnin määrälliset ja laadulliset indikaattorit eivät toisin sanoen sulje toisiaan pois, vaan yhdessä niitä hyödyntämällä on mahdollista tutkia hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia tarkemmin. (Saari 2011; Hiilamo & Mäntyneva 2018; Rajas 2008.)

Allardt'n hyvinvointikäsitteillä on ollut vaikutteita myös 2010-luvun suomalaisen hyvinvointitutkimukseen, etenkin tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu aktivointipoliittisten toimenpiteiden hyvinvointivaikutuksista (mm. Raivio & Nykänen 2015). Esimerkiksi Raivio & Karjalainen (2013) ovat muodostaneet Allardt'n (1976) käsite-erotteluun pohjautuen hyvinvoinnin eri ulottuvuudet, joissa korostetaan resurssipohjaisen ajattelun sekä subjektiivisten kokemusten lisäksi yksilön toimijuuden ja osallisuuden merkitystä hyvinvoinnissa. Tämän jaottelun hyvinvoinnin ulottuvuudet muodostuvat: riittävästä aineellisista resursseista (*having*), toimijuudesta esimerkiksi päätöksenteossa, joka koskee omaa elämää (*acting*), sekä sosiaalisista suhteista, jotka yksilö kokee merkityksellisiksi ja tärkeiksi. Raivio & Karjalaisen mukaan (2013) tämän erottelun tarkoituksena on kuvailla hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia sekä myös yrittää havainnollistaa aktivointipoliitiikan tavoitteita 2010 -luvulla.

6. TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTOT JA -MENETELMÄT

Edellä esitetyn teoreettisen viitekehyksen ja aikaisempien tutkimusten myötä voin todeta, että kuntouttava työtoiminta kiinnostaa minua tutkimuskohteena niin hyvinvoinnin kuin aktivoinnin näkökulmasta. Vaikka aktivointi ja hyvinvointi eivät käsitteinä sulje toisiaan pois, mielestäni on mielenkiintoista selvittää, millaisia kokemuksia pitkäaikaistyöttömillä on kuntouttavasta työtoiminnasta. Työtoiminta nimittäin luetaan osaksi aktiivista sosiaalipolitiikkaa, ja se asettaa ehtoja työttömyysturvalle. Näin ollen tutkimuskysymykseni, joihin haluan tässä pro gradu -tutkielmassani löytää vastauksia, ovat seuraavat:

- 1. Millaisia kokemuksia pitkäaikaistyöttömillä on kuntouttavasta työtoiminnasta?*
- 2. Miten kuntouttava työtoiminta tukee pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia?*

6.1. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni koostui haastatteluaineistosta, jossa yksilöhaastattelin joukkoa pitkäaikaistyöttömiä. Analyysin pohjana käytin siis pääsiallisesti tekemiäni teemahaastatteluita. Pohjaan kuitenkin analyysiäni myös aikaisempien tutkimusten löydöksille.

Teemahaastattelut

Teemahaastatteluissa haastattelin kymmentä pitkäaikaistyötöntä henkilöä, jotka haastatteluhetkellä osallistuivat kuntouttavaan työtoimintaan. Haastatteluiden kesto oli keskimäärin noin 30-60 minuuttia. Määrällisesti kymmenen haastateltavaa valitsin saturaation periaatteella. Vaikka haastateltavien kokemukset olivat yksilöllisiä, haastatteluvastauksissa oli selkeästi huomattavissa myös yhteneväisyyksiä, ja kun enää selkeästi uusia näkökulmia ei noussut esiin, aineistonkeruuni oli valmis. Haastateltavat löysin ottamalla yhteyttä erääseen (keskisuomalaiseen) yhdistykseen, jossa kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään osana kunnallista

toimintaa. Työtehtäviä, joita toimintaan kuuluu, ovat muun muassa ruokala-apulaisensa toimiminen, kuten avustavat tehtävät ruokalassa ja jakelukeittiöllä, siistimis- ja järjestelytyöt sekä kirpputorityöntekijän tehtävät.

Suomessa jokaisen kunnan vastuu on järjestää kuntouttavaa työtoimintaa paikallisesti, mutta kunnilla on mahdollisuus organisoida järjestämisvelvollisuutta eri tavoilla. Tämän vuoksi kuntouttavaa työtoimintaa voidaan järjestää kunnan eri yksiköissä, esimerkiksi yhdistystoimitiloissa tai ryhmätoimintana. Kuntouttavaa työtoimintaa ei kuitenkaan lakimääräisesti saa hankkia yritykseltä. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2018.)

Haastattelujen aineistonkeruumenetelmäksi valitsin puolistrukturoidun teemahaastattelun. Puolistrukturoituun teemahaastatteluun menetelmänä päädyin siitä syystä, että haastateltavat voisivat mahdollisimman vapaasti puhua omista kuntouttavaan työtoimintaan ja hyvinvointiinsa liittyvistä kokemuksistaan. Puolistrukturoidun teemahaastattelun tarkoituksena on, että haastattelu ei etene valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta, vaan kohdentuen tutkimusongelman kannalta olennaisiin asioihin ennalta suunniteltujen teemojen avulla. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016).

Tutkielmassani pääteemat liittyvät pitkäaikaistyöttömien kokemuksiin kuntouttavasta työtoiminnasta, kuten kokemuksiin siitä, millainen vaikutus kuntouttavalla työtoiminnalla on hyvinvoinnin eri osa-alueisiin, joita on mahdollista arvioida laadullisesti, kuten osallisuutta ja sosiaalista pääomaa. Tavoitteeni haastatteluissa oli luoda mahdollisimman vapaamuotoinen, keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi tutkimukseni kannalta olennaisia aihealueita. Halusin, että keskustelutilanne olisi mahdollisimman vapaamuotoinen keskustelutilanne siitä syystä, että ihmiset käyttämät tulkintamallit ja orientaatiotavat eivät kaikilta osin ole tilannekohtaisia, vaan tilannetyyppi määrittelee usein sen, millaisia vastauksia haastateltavat haluavat antaa. Tämän vuoksi liian strukturoidut tai virallisessa muodossa esitetyt kysymykset saattaisivat asettaa haastattelijan ”viranomaisen” asemaan, ja tämä vaikuttaisi myös vastauksien

luonteeseen. (Alasuutari 2011, 149-150.)

Järjestys, jossa käsittelin teemahaastattelurungon aiheita oli myös vapaa, ja olin myös jo etukäteen valmistautunut siihen, että kaikkien haastateltavien kanssa en välttämättä puhunut kaikista asioista samassa laajuudessa. Tämä johtuu siitä, haastattelutilanne vaikuttaa hyvin paljon siihen, kuinka paljon haastattelijan on mahdollista saada tietoa liittyen eri teemoihin ja kysymyksiin. Haastattelu on vuorovaikutustilanne ja on luonnollista, että toiset tuottavat puheessaan enemmän merkityksiä liittyen eri teemoihin kuin toiset (Silvasti 2014). Tavoitteeni kaiken kaikkiaan oli se, että mukanani olisi haastattelurunko käsiteltävistä teemoista ja kysymyksistä, mutta kuitenkin keskittyisin mahdollisimman tarkasti keskusteluun, enkä vain tukeutuisi haastattelukysymyksiini. Sisällytin kuitenkin teemahaastattelurunkoon myös apukysymyksiä, joilla pystyin tarvittaessa ruokkimaan keskustelua. Pysin kysymään haastatteluissa aktiivisesti myös tarkentavia kysymyksiä liittyen kuulemaani, minkä vuoksi haastattelurungon kysymysten rakenne sekä järjestys vaihtelivat aina jonkin verran eri haastatteluissa. Tämä johtui siitä, että myös jokainen haastattelutilanne oli keskenään hieman erilainen.

Tutkielmassani tarkastelen haastatteluaineistoani teoriaohjaavan eli abduktiivisen sisällönanalyysin keinoin (Silvasti 2014, 43). Teoreettinen viitekehys, joka ohjaa tutkimusaineistoni tarkastelua, liittyy hyvinvoinnin eri osa-alueisiin, jotka perustuvat subjektiivisen hyvinvoinnin määritelmiin sekä siihen liittyvään käsitejärjestelmään. Hyvinvoinnin eri osa-alueet olen tutkimuksessani muodostanut pohjautuen edeltävään hyvinvointia koskevaan tutkimukseen, johon olen tutkielmaani kirjoittaessani tutustunut. (mm. Allardt 1976; Raivio & Karjalainen 2013; Saari 2011).

Laadullisena analyysimenetelmänä käytän näin ollen tutkimuksessani teemoittelua, jonka avulla jäsenän haastatteluaineistoani, jossa olen haastatellut pitkäaikaistyöttömiä heidän kokemuksistaan kuntouttavasta työtoiminnasta ja hyvinvoinnista. Analyysissäni käsittelemäni

aihealueet perustuvat muodostamaani temaattiseen viitekehykseen, mutta haastatteluista nousi myös uusia teemoja, joita aion aineistolähtöisesti tarkastella. Temaattinen jäsenitys ei toisin sanoen suoraan muodostu teemahaastattelurungon rakenteesta, sillä olennaista mitä tahansa tutkimusta tehdessä on se, että tutkija tarkastelee sitä, missä suhteessa aineistonkeruun kysymykset ovat saatuun tietoon ja haastateltavien subjektiivisiin jäsenityksiin nähden. Eri aihealueita voidaan myös sivuta samanaikaisesti eri haastattelukysymysten yhteydessä. Tämän lisäksi tulee ottaa huomioon se, että haastateltavien subjektiiviset näkökulmat voivat vaikuttaa siten, että haastateltavat voivat yhdistää eri asioita tutkijan ennakko-oletuksista poikkeaviin yhteyksiin. Teemoittelun tarkoituksena on ennen kaikkea keskittää analyysiä tutkimusongelman näkökulmasta olennaisiin osiin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016; Silvasti 2014, 45.)

Tutkimusmenetelmät

Ennen teemoittelua, ensimmäinen askel tutkimusaineistoni tarkastelussa oli tutkimuspäiväkirjan kirjoittaminen. Päiväkirjaan kirjoitin heti jokaisen haastattelun jälkeen omat tuntemukseni sekä asiat ja aihealueet, jotka mielestäni nousivat haastattelutilanteessa esille olennaisina. Tämän jälkeen kuuntelin haastattelut kokonaisuudessaan, ja tarkastelin aihealueita, jotka sekä erittelivät että yhdistivät haastatteluaineistoa. Haastattelut tallensin erillisinä nauhurille, jotta ne olisi mahdollista purkaa kirjalliseen muotoon eli litteroida. Litteroinnilla tarkoitetaan nauhoitetun puhemuotoisen aineiston puhtaaksi kirjoittamista (Saaranen - Kauppinen & Puusniekka 2016).

Tavakseni litteroida valitsin sanatarkan eli eksaktin litteroinnin. Tässä tavassa litteroida puretaan kaikki puhe kirjalliseen muotoon jättämättä mitään pois. Tämä tarkoittaa sitä, että puhe litteroidaan sanatarkasti puhekieltä käyttäen, sisällytetään täytesanat ja keskenjäävät tavut sekä yksittäiset äännähdykset. Tämän lisäksi myös erilaiset tunteen ilmaisut ja sanoille annetut erilaiset painotukset kirjataan. (Aineistonhallinnan käsikirja 2016.) Syy, miksi valitsin sanatarkan litteroinnin on se, että olen haastattelujen asiasisällön lisäksi kiinnostunut siitä, millaisia merkityksiä haastateltavat antavat kokemuksilleen ilmaisujen sekä sanojen kautta.

Koska käytin tutkimuksessani analyysimenelmänä teemoittelua, lähestyn litteroitua haastatteluaineistoa siten, että kokoan kunkin muodostamani teeman alle kaikki ne kohdat, jotka koskettavat kyseisen teeman aihealuetta. Tämä tekstinkäsittelytapa mahdollistaa myös sen, että voin eri teemojen alaisuuteen koota myös sellaisia kohtia sekä asioita, jotka kuuluvat samanaikaisesti myös muihin tutkimukseni teemoihin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016.)

Teemat (hyvinvoinnin eri osa-alueet), joiden avulla tarkastelen haastatteluaineistoa, ovat seuraavat:

- 1. Subjektiiivinen hyvinvointi:** Millaisia vaikutuksia kuntouttavalla työtoiminnalla on pitkäaikaistyöttömän omakohtaisesti koettuun hyvinvointiin?
- 2. Osallisuus:** Mikä on pitkäaikaistyöttömien asema kuntouttavassa työtoiminnassa? Pääsevätkö pitkäaikaistyöttömät vaikuttamaan kuntouttavan työtoiminnan sisältöön? Saavatko tehdä omaa osaamista vastaavia sekä tukevia tehtäviä?
- 3. Sosiaalinen pääoma:** Millainen vaikutus on sosiaalisilla suhteilla kuntouttavassa työtoiminnassa? Minkälainen on yhteisö?
- 4. Sosiaalinen kiinnittyminen:** Mikä on kuntouttavan työtoiminnan merkitys henkilökohtaisen, sosiaalisen ja yleisen, yhteiskunnallisen kiinnittymisen kannalta?

6.2. Tutkielman eettiset lähtökohdat

Haastattelujen näkökulmasta olen joutunut käymään paljon eettistä pohdintaa tutkielmani suhteen. Tutkielmassani haasteita aiheuttaa se, että kuntouttava työtoiminta on aiheena hyvin sensitiivinen ja minulla on täten tutkielmassani erityinen velvollisuus huolehtia siitä, että haastateltavat eivät ole tunnistettavissa. Tämä kuitenkin rajoittaa tutkielmaani siltä kannalta, että en voinut kovinkaan yksityiskohtaisesti kuvailla monia kuntouttavan työtoiminnan tapahtumia tai toimintaan osallistuvia henkilöitä. Minun täytyi lisäksi ottaa huomioon, että haastateltavan aiheen henkilökohtaisuuden vuoksi, arkaluontoisten kysymysten kohdalla vastausten

subjektiivisuus tuli muistaa aineistoa analysoitaessa. Huomionarvoista oli, että luottamussuhde minun ja haasteltavien kesken täytyi synnyttää haastattelutilanteessa.

7. TULOKSET

Tässä luvussa tarkastelen eri teemakokonaisuuksien mukaisesti haastatteluaineistoni tuottamia tuloksia. Tutkimusasetelmani mukaisesti olen valinnut näkökulmaksi sekä tavoitteekseni tutkia pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta heidän omien vastaustensa pohjalta.

Kuten teoreettisessa viitekehysessäni esittelin aiemmin, hyvinvointia voidaan tarkastella sekä objektiivisesta että subjektiivisesta näkökulmasta. Subjektiiviseen hyvinvointiin voidaan katsoa lukeutuvan myös henkilöiden välinen hyvinvointi, joka koskettaa sekä henkilökohtaista ihmistuntemusta että toimintaa. Teoriaohjaavasti olen muodostanut teemat, joiden avulla jäsenän haastatteluaineistoa, mutta tarkastelen myös aineistolähtöisesti niitä asioita, joita haastatteluista nousi esille.

Kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta olivat kaikille haastateltaville hieman erilaisia, sillä myös työtoiminnan sisältö räätälöidään aktivointisuunnitelman ja kuntouttavaan työtoimintaan liittyvän työsopimuksen mukaiselle jokaiselle pitkäaikaistyöttömälle asiakaskohtaisesti. Näin ollen, työpäivien pituus ja päivittäin suoritettavaksi vaadittavat tehtävät vaihtelivat. Osalle haastateltavista oli määriteltynä jokin tietty työtehtävä, johon he osallistuivat päivittäin, kuten esimerkiksi kirpputorilla tai keittiöapulaisena toiminen ja toiselle osalle työtehtävät taas vaihtelivat päivittäin esimerkiksi lumitöistä erilaisiin rakennus- ja kunnostustöihin. Päivien pituus vaihteli noin neljästä kuuteen tuntiin. Jokaisen haastateltavan työviikon pituus oli kuitenkin sama, eli neljä päivää.

Haastattelin yhteensä kymmentä henkilöä, jotka olivat iältään noin 30-65 vuotta. Haastateltavista kahdeksan oli miehiä ja kaksi oli naista. Koulutus- sekä työtausta vaihtelivat haastateltavilla paljon. Osalla haastateltavista oli työkokemusta tai/sekä koulutusta ja eri kursseja käytynä ennen pitkäaikaistyöttömyyttä usealta eri alalta. Osalla haastateltavista taas koulutuksena oli ainoastaan peruskoulu. Yhteistä haastateltaville oli työttömyys, joka oli jatkunut useita vuosia ennen

kuntouttavaan työtoimintaan osallistumista. Haastatteluissa kävi ilmi, että haastateltaville oli vaikeaa kuvaila työttömyyden kestoa tai milloin työttömyys omassa elämässä voitiin katsoa alkaneeksi.

7.1. Subjektiiivinen hyvinvointi

Haastatellessani tutkimukseeni osallistuvia henkilöitä kuulin hyvin erilaisia tarinoita. Polut, jotka johtavat pitkään jatkuvaan työttömyyteen, ovat yhtä monialaisia, kuin pitkäaikaistyöttömyys myös ongelmana on. Jotta kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia hyvinvointiin voitaisiin tarkastella laaja-alaisesti, tulisi toiminnan vaikutuksia tarkastella yksilökohtaisesti ja suhteessa niihin ongelmiin, joita pitkään työttömänä olleet yksilökohtaisesti kokevat.

Kuntouttavan työtoiminnan on tarkoitus tukea toimintaan osallistuvia yksilökohtaisiin tavoitteisiin perustuen. Näin ollen kuntouttava työtoiminta perustuu aina aktivointisuunnitelmaan, joka laaditaan jokaiselle pitkäaikaistyöttömälle henkilökohtaisesti. Aktivointisuunnitelman lisäksi työpajatoiminnassa tehtiin myös kirjallisia väliarviointeja, joissa asiakkaan edistymistä arvioitiin työpajatoiminnan ohjaajien kanssa yhdessä käytyjen keskustelujen perusteella sekä asiakkaalle aktivointisuunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin reflektoiden.

Henkilökohtaisesti asetettuja tavoitteita ohjaavat kuitenkin samalla valtakunnalliset tavoitteet ja laatukriteerit, jotka ohjaavat laissa säädettyä (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189: Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)) aktivointipolitiikan linjaa. Sosiaali- ja terveysministeriön määrittelemien tavoitteiden mukaan kuntouttavan työtoiminnan tulisikin:

“1. ehkäistä työttömyyden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia asiakkaan toimintakykyyn

2. vahvistaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä

3. ehkäistä syrjäytymistä tarjoamalla mahdollisuutta työtoimintaan ja muihin

palveluihin”

(Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.)

Näin ollen, koska kuntouttavalle työtoiminnan sisältö perustuu pitkäaikaistyöttömälle henkilökohtaisesti asetettuihin tavoitteisiin, olisi mielekästä tarkastella toiminnan subjektiivisia hyvinvointivaikutuksia niihin tavoitteisiin mitaten, joita pitkäaikaistyöttömälle on henkilökohtaisesti asetettu sekä aktivointisuunnitelmassa että väliarvioinneissa. Haluan kuitenkin keskittyä tutkimuksessani nimenomaan pitkäaikaistyöttömien omiin kokemuksiin ja tunteisiin kuntouttavasta työtoiminnasta.

Haastateltavien toimintakykyä rajoittavat ongelmat koskivat niin alkoholin liikakäyttöä, fyysisiä sekä psyykkisiä terveysongelmia kuin rikollisen taustan aiheuttamia ongelmia. Etenkin alkoholi- ja päihderiippuvuudella oli oma erityinen merkityksensä, sillä tämä nousi erityisenä teemana useassa haastattelussa. Edellytyksenä päivittäiselle työpajan toimintaan osallistumiselle on se, että paikalle ei saa tulla alkoholin tai muiden päihteiden vaikutuksen alaisena, ja tämän säännön rikkominen johtaa kuntouttavan työtoiminnan jakson lopettamiseen. Koska kuntouttavaan työtoimintaan osallistutaan neljänä päivänä viikossa, tämä myös luonnollisesti rajoittaa mahdollisuutta käyttää päihteitä arkipäivinä:

(M50-55): “Kun on päivisin on hommissa niin ei tuu kierreltyä kylillä nii paljoa, ja poikien kaa tulee läträtty sen viinan kanssa”

Kun puhutaan alkoholi- ja päihderiippuvuudesta, ei puhuta ainoastaan sosiaalisesta ongelmasta vaan myös fyysisesti ja psyykkisesti vaikuttavasta sairaudesta. Näin ollen on hyvin vaikeaa myös eritellä kaikkia niitä perinnöllisiä, psyykkisiä sekä sosiaalisia vaikutuksia, jotka altistavat päihdeongelmille. Nykytutkimuksen valossa etenkin sosiaalisella ja normatiivisella kontekstilla, johon yksilö osallistuu, nähdään olevan suuri merkitys päihdeongelmien ja riippuvuuden kehittymisessä. (Manzardo 2008.)

Voidaan väittää, että yhtäläillä kun sosiaalisella ja normatiivisella kontekstilla on merkitys alkoholiriippuvuuden muodostumisessa, yhteisöllä on merkitys myös riippuvuudesta ylitsepääsemisessä. (Manzardo 2008) Kuntouttavassa työtoiminnassa muodostuva yhteisö, etenkin työpajatoiminta, tukee alkoholin käytön lopettamista. Toiminnan ohessa ja töitä tehdessä on vaikeaa olla alkoholin vaikutuksen alaisena, sillä tämä vaikeuttaa määrättyistä tehtävistä suoriutumista. Toiminnassa vallitsee myös ehdottoman kielteinen ilmapiiri alkoholin käyttöä kohtaan. Lisäksi kuntouttavan toiminnan ohjaajat auktoriteettina valvovat toimintaan osallistuvia mahdollisten ongelmien varalta.

Positiivisena esimerkkinä haastattelemani mies (50-55-v.) kertoi, että aloitettuaan kuntouttavan työtoiminnan jaksonsa viisi kuukautta sitten, hän on tänä aikana ollut täysin raitis. Haastateltava mies kuvaili, että ei ole tänä aikana “edes saunakaljaa juonut”. Raitis elämäntapa on haastateltavan mukaan tukenut muitakin terveellisiä elämäntapoja, kuten liikuntaa, sillä hän sanoo nauttivansa pyöräilystä sekä metsätöistä, joita ei ryyppyputkien takia pystynyt tekemään.

Vaikka yhteisöllä on tärkeä merkitys tukea yksilöitä ongelmissa, pitkäaikaisten tavoitteiden asettamisessa olennaista on se, kuinka yksilö näkee itsensä ja myös muun yhteisön. Se, kuinka yksilö määrittelee suhteensa yhteisöön, asettaa lähtökohdat myös yksilön subjektiivisille tavoitteille. Se, kuinka yksilö kokee itsensä yhteisössä, joko laukaisee tarpeen säilyttää elämä totutun kaltaisena tai vaihtoehtoisesti synnyttää motivaation muutokselle. Toisin sanoen, henkilön tulee siis myös itse aktiivisesti kohdata ja työstää ongelmaa, muussa tapauksessa muutoksen tekeminen on hyvin haastavaa. (Karwacki & Bradley 1996; Kuusisto 2010, 36.)

Subjektiivisia hyvinvointivaikutuksia, joita kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen voi saada aikaan pitkäaikaistyöttömän elämässä on vaikea eritellä yksityiskohtaisesti johtuen siitä, että hyvinvointivaikutukset usein linkittyvät toisiinsa ja vahvistavat toinen toisiaan. Kuten edeltävässä esimerkissä haastateltava kertoi, alkoholin käytön lopettaminen oli myös edistänyt

muita terveellisiä elämäntapoja, kuten liikuntaa, sillä päihteiden liikakäyttö vaikeuttaa omatoimista liikkumista. Voidaan väittää, että yhtäläillä kuin sosiaaliset ongelmat vahvistavat toinen toisiaan, myös positiiviset kokemukset kerryttävät kokonaisvaltaista hyvinvointia. Sateenvarjokäsitteenä kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille voidaan kuitenkin käyttää käsitettä *toimintakyky*, jonka edistäminen on myös osa kuntouttavan työtoiminnan tavoitteenasettelua.

Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve on sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) määritelty yleisesti tarkoituksena kattaa laajasti erilaisia toimintakykyä rajoittavia tai alentavia tilanteita. Toimintakykyyn liittyvät tuen tarpeet on kytketty tilanteisiin, joissa henkilö ei fyysisestä, psyykkisestä, kognitiivisesta tai sosiaalisesta syystä aiheutuen suoriudu itsenäisesti jokapäiväisen elämän toiminnoista. Henkilön toimintakyvyn aleneminen voi johtua yhdestä tai samanaikaisesti useammasta syystä.

Haastatteluiden perusteella kuntouttavaan työtoimintaan sisältyy työtehtäviä, jotka vaativat hyvää fyysistä kuntoa, kuten esimerkiksi piha- ja kunnostustöitä. Nämä lisäävät oletusarvoisesti toimintaan osallistuvien fyysistä aktiivisuutta ja tukevat toimintakykyä. Haastateltava (M50-55) kuvaili, että tehtävissä tulee liikuttua päivittäin paljon ja hän koki sen asiana, joka tuo hänelle myös iloa:

(M50-55): “kyll’ mä oon aina tykänny liikkuu ja tehä oikeita hommi, en tykkää möllöttää sisällä”

Fyysisen toimintakyvyn tukemisen lisäksi, kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut haastateltavien kokemusten perusteella myös mielenterveyttä ylläpitäviä vaikutuksia:

(N35-40): “jos ei oo mitään säännöllistä tekemistä, helposti tuloo vaan tuijoteltua kattoo kun ei oo tekemistä”

Toisin sanoen kuntouttavalla työtoiminnalla voidaan ehkäistä, tai jopa kumota, kielteisiä

vaikutuksia, joita pitkään jatkuvalla työttömyydellä on esimerkiksi mielenterveyden kannalta. Yhtäläillä kuin fyysinen toimintakyky on asia, jota tulee ylläpitää säännöllisellä liikunnalla, ihminen tarvitsee säännöllisesti myös henkisiä virikkeitä ja mieluisaa tekemistä.

Inhimillinen pääoma viittaa yksilön toimintakykyyn sekä tieto- ja taitoihin, kuten kognitiivisiin kykyihin, toimia tehokkaasti sekä tuottavasti eri elämän osa-alueilla. Kun yksilö ei osana yhteisöä hyödynnä omaa inhimillistä pääomaansa, tämä pääoma on pois yhteisöltä mutta heikentää myös yksilön toimintakykyä. (Saari 2011, 187.) Inhimillistä pääomaa voi luonnehtia kumulatiiviseksi; inhimilliseen pääomaan voi ”investoida”, esimerkiksi oppimalla uusia taitoja. Tieto- ja taitotasoa tulee kuitenkin myös ylläpitää aktiivisesti. Inhimillistä pääomaa syntyy näin ollen aina suhteessa ympäröivään yhteisöön. (Saarivirta 2008, 218.)

Haastateltavien lähtökohdat olivat hyvin erilaisia. Yhteisenä tekijänä voidaan kuitenkin nähdä haastateltaville tärkeää olleen se, että kuntouttava työtoiminta auttaa rytmittämään päivää. Tämä on keskeinen tekijä arjenhallinnassa. Alkoholi- ja päihderiippuvuudesta kärsivien asiakkaiden näkökulmasta päivän rytmittäminen nähtiin tärkeänä, sillä säännöllinen arki ja päivärytmi rajoittaa päihteiden liikkakäyttöä. Päivän rytmittämisen merkitys ei ainoastaan liittynyt ongelmien ehkäisyyn, vaan sillä koettiin olevan kokonaisvaltaisesti positiivisia vaikutuksia myös omaan arjenhallintaan. Haastateltavien vastausten perusteella kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat asiakkaat kokivat mieluisina rutiinit, joita työpajatoiminnassa noudatetaan. Näihin rutiineihin sisältyivät esimerkiksi säännölliset työajat sekä aamukahvi että lounasajat.

Rutiinien voidaan sanoa olevan merkittävä osa yksilön elämänhallintaa. Voidakseen saavuttaa henkilökohtaisen elämänhallinnantunteen tulee ihmisellä olla kokemus siitä, että hän on muun muassa tärkeä osa yhteisöä, ja arjen on oltava edes jossain määrin ennustettavaa ja turvallista. (esim. Antonovsky 1979; Roos 1988.) Näin ollen etenkin pitkäaikaistyöttömien kannalta, jotka ovat yhteiskunnallisesti haavoittuvassa asemassa, esimerkiksi runsas vapaa-aika ei välttämättä ole positiivinen asia etenkin elämänhallinnan kannalta (Saari 2011).

Rutiinien lisäksi asiakkaiden kokemuksen perusteella hyvinvointia lisääväksi nähtiin myös se, että päivän sisällöt vaihtelivat. Myös työtehtävien sisältö saattoi päivittäin vaihdella:

(30-35): “koskaan ei tiää aamulla varmaksi, mitä tulee tekemään”

Toisin sanoen kuntouttavaan työtoimintaan osallistuville pitkäaikaistyöttömille oli rutiinien lisäksi yhtä tärkeää näiden rutiinien ajoittainen rikkominen. Yksilön arjen ja ajankäytön hallinta ovat kokonaisuutena monimutkaisia, mutta yhtäältä hyvinvointiin olennaisesti liittyvä. Samalla kuin rutiinit ovat tärkeitä yksilön hyvinvoinnin kannalta, myös rutiinien ajoittainen rikkominen nähdään tärkeänä osana hyvinvointia.

7.2. Osallisuus

Osallisuus on käsitteenä hyvin moniulotteinen ja tavat määritellä osallisuutta saattavat vaihdella riippuen siitä, mihin teoreettiseen viitekehykseen tai kontekstiin liittyen käsitettä hahmotellaan. Kun osallisuus ymmärretään osana hyvinvointia, sillä tarkoitetaan ennen kaikkea oikeutta omaan yksilölliseen identiteettiin sekä omien vahvuuksien kokonaisvaltaiseen toteuttamiseen. Osallisuuteen vaaditaan siis se, että yhteisön tulee tukea yksilöitä, jotta he pystyvät toteuttamaan itseään sekä tuomaan omat näkemyksensä esiin vapaasti ilman rajoitteita. (Kiilakoski 2007, 13.) Osallisuuteen liittyy kuitenkin myös toinen puoli: vastuu, jota jokaisen osallisen yksilön tulee kantaa oman ryhmänsä tai yhteisönsä toiminnassa. Yhteisön jakaman toimintavapauden vuoksi osallisen yksilön tulee siis olla vastuussa yhteisön toiminnasta, sillä aito osallisuus ei perustu niin kutsuttuun ”vapaamatkustamiseen”. Yhteisön tulee myös olla valmis luottamaan yksilöön ja hänen toimijuuteensa. (Kiilakoski 2007, 14.) Yksinkertaistettuna osallisuus on siis sekä oikeuksia että velvollisuuksia kuulua yhteisöön. sekä myös kantaa vastuuta siitä. Suomalaisessa yhteiskunnassa etenkin palkkatyö on yksi merkittävimmistä yhteisölliseen toimintaan osallistumisen muodoista. Ihmisen paikka ja asema yhteiskunnassa määrittyy lähes poikkeuksetta työn kautta. Hiilamo (2014) kuvaileekin, että työttömyys ei ole vain palkan puuttumista, vaan myös osallisuuden menettämistä.

Koska kuntouttavan työtoiminnan sisältö on räätälöity jokaiselle toimintaan osallistuvalla henkilökohtaisesti, voidaan toiminnan väittää lähtökohtaisesti tukevan osallisuutta. Näin ollen kuntouttava työtoiminta tarjoaa pitkäaikaistyöttömille mahdollisuuden toteuttaa taitojansa yhteisön tuella. Tämä toimijuus toteutuu siten, että pitkäaikaistyöttömillä on mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöön sekä vastavuoroisesti mahdollisuus vaikuttaa toiminnallaan ympäröivään yhteisöön.

Haastattelemini henkilöiden vastausten perusteella pitkäaikaistyöttömät osallistuivat työpajatoiminnassa tehtäviin, jotka pääsääntöisesti tukivat heidän omia toiveitansa toiminnan sisällöstä. Esimerkiksi haastattelemani entinen rakennusmies (Mies ikävälillä 40-45 vuotta; M40-45) kertoi tekevänsä ennen kaikkea kunnostukseen ja korjaukseen liittyviä tehtäviä, kuten aidankorjausta ja talvisin piha-alueiden kolaamista. Haastattelemani henkilö (Nainen ikävälillä 30-35 vuotta; N30-35), koulutukseltaan siistijä, kertoi taas huolehtivansa ruokahuollosta, kuten ruoan valmistamisesta ja jakamisesta. Molemmat haastateltavat olivat tyytyväisiä omiin tehtäviinsä ja kuvailivat olevansa tyytyväisiä työtehtäviinsä juuri siitä syystä, että he aiemmin olivat osallistuneet samankaltaiseen toimintaan ollessaan työelämässä.

Työtehtävien voidaan näin ollen nähdä tukevan toimintaan osallistuvien omaa osaamista sekä omia mieltymyksiä. Esimerkiksi haastattelemani rakennusmies (M40-45) kuvaili aina olleensa *“käytännönläheinen”* ja hänelle olevan tärkeää päästä puuhastelemaan myös ulkoilmassa. Toinen, ammatiltaan siistijä, kertoi puolestaan pitävänsä tehtävissään etenkin ihmisten parissa olemisesta ja siitä, että pääsee päivittäin juttelemaan eri ihmisille ruokahuollossa. Nämä edellä mainitut piirteet ovat ydinosa asiakaspalvelutöitä. Kuten Mäntyneva ja Hiilamo kuvailevat (2018): *“kuntouttavaan työtoimintaan pääsee, sinne halutaan, ajaudutaan tai joudutaan pakon sanelemana.”* Osallisuuden kannalta on merkittävää, että pitkäaikaistyötön pystyy vaikuttamaan työtoiminnan sisältöön. Tämä lisää henkilön autonomiaa. Se, että haastateltavat pääsevät toteuttamaan omia taitojansa, johtaa siihen, että pitkäaikaistyöttömät tulevat toiminnassa

nähdyiksi ja kuulluiksi ulkokohtaisen määrittelyn sijaan tavoilla, jotka he kokevat omakseen. Tämä synnyttää itsenäisyyden tunteen, joka on kytköksissä myös henkilön omanarvontuntoon. (Mäntyneva & Hiilamo 2018, 23.)

Haastattelemani henkilö (M35-40) kertoi aikaisemmin työskennelleensä puutehtaassa tuotantotyöntekijänä, mutta kertoi nauttivansa erityisesti kuntouttavan työtoiminnan tehtävistä. Tämä siitä johtuen, että hän omien sanojensa mukaan pääsee tekemään aikaisemmasta työstä poikkeavia tehtäviä. Haastateltavan tehtäviin kuului esimerkiksi ruoan kuljettaminen alueen vanhuksille:

(M35-40): “Musta on tosi kivaa päästä ajamaan autolla. Oon aina ollu automiehiä.”

Toinen haastateltava (N45-50) puhui puolestaan siitä, kuinka oli oppinut kuntouttavassa työtoiminnassa uusia taitoja liittyen myyntiin ja organisointiin. Haastateltava kertoi, että on oppinut kuntouttavassa työtoiminnassa esimerkiksi kassakoneen käyttöä, ja rahan käsittely onkin kehittänyt hänen sanojensa mukaan *“matikkapäätä”*.

Tunne autonomiasta syntyy toiminnassa, joka on yhteneväinen oman todellisen identiteetin ja minäkuvan kanssa. Tämä tunne on kuitenkin suhteellinen ympäristöön, jossa yksilö toimii ja on osallisena. Vaikea elämäntilanne, kuten pitkään jatkunut työttömyys, aiheuttaa sen, että yksilö joutuu osalliseksi toimintaympäristöihin, jotka ovat vaikeasti hallittavissa. Näin ollen kuntouttava työtoiminta voi vahvistaa pitkäaikaistyöttömän autonomiaa tarjoamalla vaihtoehtoista tekemistä sekä mahdollisuuden toteuttaa omia taitoja uusin tavoin. (Isola ym. 2017; Saari 2011, 101.)

Haastateltavien kokemuksiin pohjautuen voidaan väittää, että kuntouttava toiminta tukee osallisuutta, kun se määritellään toimijuutena eli mahdollisuutena toteuttaa omia vahvuuksia sekä myös kehittää uusia taitoja. Mahdollisuus toteuttaa omia taitoja näkyi haastateltavien vastauksissa positiivisena asiana, sillä haastateltavat suhtautuivat myönteisesti työtehtäviinsä,

joihin he päivittäin osallistuivat. Kokemusten perusteella voidaan päätellä myös se, että haastateltavat kokivat tärkeäksi sen, että työtehtävät olivat riittävän haasteellisia ja heidän oli mahdollisuus ottaa myös vastuuta. Haastateltavat arvostivat työtehtävissään sitä, että he saivat tehdä myös itsenäisesti töitä, sekä heihin luotettiin työtehtävistä suoriutumisessa. He kokivat työtehtävänsä siten merkityksellisenä. Esimerkiksi haastateltava (M35-40), jonka yhdeksi työtehtäväksi kuului ruokien kuljettaminen lähialueen vanhuksille, arvosti sitä, että häneen luotettiin tehtävässään, jossa hän toimii täysin itsenäisesti:

(M35-40): “Ruoat pitää saada oikeana aikana menemään vanhuksille, mäkin ite autolla meen”

Edeltävät havainnot kuntouttavasta työtoiminnasta nousivat kokemusten perusteella. Kuitenkin kun kysyin haastateltavilta siitä, mikä on työtehtävien merkitys on itselle (subjektiivisella tasolla), vastausten saaminen oli haasteellista. Osa haastateltavista ei osannut ollenkaan määrittellä, mikä työtehtävien sisällön merkitys on itselle henkilökohtaisesti. Tässä kohtaa ohjaajien merkitys korostui, etenkin työtehtävien organisoinnissa:

(M30-35): “Kyllähä ne (ohjaajat) aina kertoo -- aamulla, mitä tulee tehdä”

Kuten Isola kuvailee, ihmiset, jotka ovat heikossa asemassa esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyden vuoksi, kokevat elämässään erityistä turvattomuutta, joka heikentää autonomisuutta sekä katkaisee yhteyden omiin voimavaroihin (Isola ym. 2017, 16). Tässä suhteessa kontrollin ja tuen tarve kasvaa työtehtävien hallinnoimisessa, jotta tehtävät eivät ole pitkäaikaistyöttömälle sen hetkiseen toimintakykyyn nähden liian haasteellisia.

Kaiken kaikkiaan, koska osallisuus toteutuu suhteessa toisiin ihmisiin, myös keskinäinen vuorovaikutus ja luottamus ohjaajiin on tärkeää (Raivio & Nykänen 2014, 21-22). Haastattelun vastausten perusteella voin päätellä, että työpajatoimintaan osallistuvat pitkäaikaistyöttömät olivat tyytyväisiä myös ohjaajien toimintaan. Haastateltavat pääsääntöisesti ilmaisivat pitävänsä ohjaajista ja ohjaajien *“rennosta asenteesta”*. Haastateltavat kokivat saavansa myös riittävästi tukea ohjaajilta, sillä he esimerkiksi haastatteluiden perusteella vaikuttivat tietävän, kenen

puoleen voi myös ongelmatilanteessa kääntyä.

Kuntouttavalla työtoiminnalla ja työtehtävillä, joihin pitkäaikaistyöttömät osallistuivat, on kaiken kaikkiaan oma merkityksensä yhteisön toiminnan kannalta niin työpajan yhteisön sisällä kuin myös lähialueen toiminnan näkökulmasta. Vaikka työtehtävien ensisijainen tarkoitus on edistää pitkäaikaistyöttömien toimintakykyä, osallistumalla toimintaan voidaan tukea myös lähialueen hyvinvointia. Toisin sanoen kuntouttavan työtoiminnan merkitys muodostuu yhteisössä, johon pitkäaikaistyöttömät itse osallistuvat - ja jossa he myös toimivat.

7.3. Sosiaalinen pääoma

Haastatteluissa erityisen tärkeänä hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä nousi sosiaalisten verkostojen ja yhteisön merkitys kuntouttavassa työtoiminnassa. Kysyttäessä asioista, joihin haastateltavat olivat itse tyytyväisiä kuntouttavassa työtoiminnassa, ihmissuhteet sekä yhteisö olivat haastatteluissa lähes poikkeuksetta ensimmäisiä asioita, joista haastateltavat itse mainitsivat. Tästä voidaan päätellä, että haastateltavat kokevat sosiaalisen verkoston tärkeänä osana kuntouttavaa työtoimintaa. Yksi tutkimukseni teemoista, joihin järjestelen haastateltavien kokemuksia, on sosiaalinen pääoma. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan liitoksia ihmisten ja ryhmien kesken sekä sosiaalisia verkostoja sekä niistä nousevaa keskinäistä luottamusta. Nämä sosiaaliset suhteet tukevat yhteenkuuluvuutta eri ihmisten ja ryhmien kesken, sekä myös ryhmien sisällä, ja tämä saa vastavuoroisesti yksilöt toimimaan yhteisen hyödyn mukaisesti. (Putnam 2006.)

Sosiaalisen pääoman mittareina voidaan pitää ennen kaikkea luottamusta, vuorovaikutusta ja verkostoja, vastavuoroisuutta, samoja arvoja ja yhteisymmärrystä. Haastateltavien puheessa korostuikin ennen kaikkea kuntouttavaan työtoimintaan liittyvien sosiaalisten verkostojen merkitys. Esimerkki yhdestä haastattelutilanteesta käydystä keskustelusta:

H: "Mitkä on sun mielestä täällä kirpputorilla hyviä asioita, tai mihin oot ollut tyytyväinen?"

N45-50: "No tässä on, tässä on lapsuudenkaveri ja kaikki on niinku, tuttui keskenään. Tässä on kato se ku -- tuttuja pyörii keskenään. Voi aina heittää läppää, ku kaikki ei ota kaikkea aina tosissaan. Täälläkin käy tuttuja. -- Vanhempia ihmisiä. Ne jää juttelemaan ja kyselee sitte kaikkea."

Haastateltaville tuttavien ja ystävien merkitys osana työtoimintaa voidaan nähdä ensinnäkin asiana, joka tuo kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien arkeen iloa ja mielekkyyttä. Sosiaalinen kanssakäyminen tukee ihmisten välistä sekä ihmisten välisissä suhteissa syntyvää hyvinvointia. Ihmisten väliset sosiaaliset suhteet voidaan jakaa kolmeen eri ulottuvuuteen. Näihin kuuluvat perhe ja läheiset (*primaariryhmä*), ystävät ja tuttavat (*sekundaariryhmä*) ja viranomaiset ja muut yhteiskunnan instituutioon kuuluvat ryhmät (*tertiääriryhmä*). Näistä esimerkkinä ovat työyhteisöt, harrastukset ja muut vapaa-ajan viettopaikat. Tavanomaisesti ihmisten sosiaaliset verkostot rakentuvat ennen kaikkea näistä primaariryhmistä, mutta kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevan henkilön sosiaalinen tukiverkosto rakentuu myös virallisen tahon asiantuntijoista ja muista samassa elämäntilanteessa olevista vertaisista. (Kinnunen 1998, 89-98.) Toisin sanoen pitkäaikaistyöttömien yksityiselämän sosiaalisia suhteita täydentävät kuntoutustahot, joihin liittyvät kuntouttavan työtoiminnan ohjaajat, ja yhteisöllinen osallisuus.

Kuntouttavalla taholla voidaan näin ollen nähdä olevan myös erityinen vastuu tukea pitkäaikaistyöttömän osallisuutta sekä estää häntä kiinnittymästä myös liiaksi lähiverkostoonsa, ja siten syrjäytymään elämän eri osa-alueista. Tämä johtuu vaikutuksista, joita syntyy ihmisten ja ryhmien välisessä suhteissa. Koska pitkäaikaistyöttömyys on ongelmana rakenteellinen, pitkäaikaistyöttömien läheisverkostot saattavat joskus jopa tukea tuhoavia käyttäytymismalleja, kuten alkoholi- ja päihderiippuvuutta. (Kinnunen 1998.) Vastavuoroisesti yhteisöllä ja muulla tukiverkostolla on yhtäläinen mahdollisuus tukea pitkäaikaistyöttömiä vaikeassa elämäntilanteessa.

Sosiaalisten verkostojen merkitys on myös erityinen syrjäytymisen ehkäisemisessä.

Syrjäytyminen on monialainen käsite, joka koostuu monesta eri tekijästä. Sosiaalisena ongelmana syrjäytyminen vaikuttaa myös rakenteellisesti. Yksinkertaistettuna syrjäytyminen tarkoittaa jonkin asian ulkopuolelle joutumista. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta syrjäytymisellä tarkoitetaan ennen kaikkea irtautumista yhteiskunnasta ja sen eri instituutioista. (Sandberg 2015.)

Pitkäaikaistyöttömien voidaan katsoa olevan huomattavassa vaarassa syrjäytyä, koska he ovat joutuneet ulkopuolelle työelämästä, jossa muodostetaan ihmisille tärkeitä verkostoja, joista on mahdollista saada myös vastavuoroisesti tukea. Haastateltavien vastausten perusteella voidaan päätellä, että kuntouttava työtoiminta - ja etenkin työpajatoiminta, johon haastattelemani henkilöt osallistuivat - muodostaa pitkäaikaistyöttömille tärkeän yhteisön. Kysyessäni haastateltavilta, mistä asioista kukin piti erityisesti toiminnassa yleisellä tasolla, yhteisiksi tekijöiksi nimettiin etenkin ihmiset, ohjaajat sekä yhteisö. Toisin sanoen sosiaaliset suhteet, jotka kuntouttava työtoiminta muodostaa. Haastateltavat kokivat erityisesti tärkeäksi mahdollisuuden keskustella eri ihmisten kanssa. Lisäksi he arvostivat työpajan hyvää ilmapiiriä. Miellyttäviksi asioiksi kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat kokivat muun muassa yhteisölliset kahvihetket ja sen, että porukassa *“huumori kukki”*.

7.4. Yhteiskuntaan kiinnittyminen vs. sosiaalinen kiinnittyminen

Sosiaalinen kiinnittyminen on teema, joka ei alun perin ollut oma aihealueensa tutkimuksessani - eikä se myöskään aiheena ollut osana teemahaastattelurunkoa. Teemahaastattelurungossa oman aihealueensa muodosti yhteiskuntaan kiinnittyminen. Tämän hyvinvointiin liittyvän ulottuvuuden valitsin teemaksi siksi, että kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia vertaillaan säännöllisesti myös siltä kannalta, kuinka työtoiminta tukee pitkäaikaistyöttömien siirtymistä työelämään.

Ihmiset ovat lähtökohtaisesti kiinni yhdessä tai jopa useammassa kokonaisuudessa, jossa myös ihmisen oma arvojärjestelmä muovautuu. Hyvinvointia myös jaetaan ja tuotetaan näissä

kokonaisuuksissa suhteessa toisiin ihmisiin. Suomalaisessa yhteiskunnassa etenkin työ on ollut perinteinen tapa integroitua osaksi kokonaisuutta, osaksi yhteiskuntaa. (Hiilamo 2014, 82; Isola ym. 2017.) Näin ollen myös kuntouttavaa työtoimintaa koskevassa keskustelussa, ja etenkin aktivointipoliittisessa keskustelussa, usein näkökulmaksi nousee kuntouttavan työtoiminnan merkitys tukea pitkäaikaistyöttömiä työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Yhteiskuntaan kiinnittymisen voi tähän ajatukseen pohjautuen ymmärtää samana, kuin työllistymisen avoimille työmarkkinoille. Työllistyminen on yksi merkittävä keino

Haastatellessani pitkäaikaistyöttömiä sain kuitenkin havaita, että työllistyminen, etenkin avoimille työmarkkinoille, ei ollut haastateltavien pitkäaikaistyöttömien puheessa esillä yhtä vahvasti kuntouttavan työtoiminnan pääasiallisena tavoitteena, kuin miten sitä esimerkiksi aihealueeseen liittyvissä selvityksissä tai jopa mediassa esitetään. Päätin näin ollen nostaa yhteiskunnallisen kiinnittymisen sijaan sosiaalisen kiinnittymisen omaksi teemakseen. Haastateltavien puheessa korostui nimittäin se, kuinka epävarmuus liittyen kuntouttavan työtoiminnan jatkumiseen aiheutti ahdistusta. Tämä kuvastaa sosiaalisen kiinnittymisen merkitystä kuntouttavassa työtoiminnassa, ja etenkin siihen yhteisöön, joka pitkäaikaistyöttömälle muodostuu työtoiminnassa.

Sosiaalisella kiinnittymisellä tarkoitetaan yksilöiden kiinnittymistä eri ihmissuhteisiin sekä instituutioihin. Ihmissuhteet ja hyvinvointivaltion muodostama turvaverkko luovat turvaa yksilöille erilaisissa elämäntilanteissa. Kuitenkin etenkin vaikeat elämäntilanteet, kuten pitkään jatkuva työttömyys, asettavat erityisiä uhkakuvia turvalle, jonka vahvat sosiaaliset verkostot muodostavat. (Paugam & Russell 2000.)

Kysyttäessä tulevaisuuden suunnitelmista ja mahdollisesta työllistymisestä, kukaan haastateltavista ei osannut sanoa, missä näkisi itsensä mahdollisesti töissä tulevaisuudessa, tai milloin työllistyminen avoimille työmarkkinoille olisi edes mahdollista. He tuntuivat olevan orientoituneita nykyhetkeen ja kuntouttavaan työtoimintaan osallistumiseen:

(M35-40): “Päivä kerrallaan täällä otetaan.”

Haastatteluiden perusteella itselleni jäi vahva vaikutelma siitä, että työllistyminen - etenkin kokoaikainen - vaikutti jopa utopistiselta ajatukselta. Mieleeni jäi erityisesti haastateltavan (M30-35) vastaus kysyessäni mahdollisesta työllistymisestä. Tiedustelin, millaisissa työtehtävissä (työelämässä) haastateltava mahdollisesti näkee itsensä kuntouttavan työtoiminnan jälkeen, mutta vastauksena haastateltava pudisti päätään ja katsoi alas. Kysyessäni samaa kysymystä toiselta (M30-35) haastateltavalta, haastateltava ei myöskään osannut vastata kysymykseen. Hän kuitenkin kertoi kuulleensa yhden hänen tuttavansa saaneen töitä paikalliselta tehtaalta osallistuttuaan samaiseen työpajatoimintaan pari vuotta sitten. Saamieni vastausten perusteella voidaan tulkita työllistymisen vaikuttavan hyvin etäiseltä ajatukselta pitkäaikaistyöttömien näkökulmasta. Työllistyminen saatetaan ehkä nähdä jopa eräänlaisena sankaritarinana, jonka ei nähdä olevan osa heidän nykyistä todellisuuttaan:

(M30-35): “-- kyllä se töitten saanti on aika vaikeeta. Kuulin, että se “Matti” työllistyi viime vuonna, ku se pääs työkokeiluun sinne tehtaalle. Aika hieno juttu.”

Pitkäaikaistyöttömien kokemusten pohjalta voidaan siis väittää, että sosiaalinen kiinnittyminen omaan yhteisöön koettiin erittäin merkitykselliseksi. Yhteisössä, jonka työpajatoiminta muodosti, kehkeytyi tärkeitä yhteisiä rutiineja, kuten esimerkiksi aamuinen kahvihetki. Huolenaiheena ei tuntunut olevan juurikaan työllistymisen epävarmuus tulevaisuudessa vaan se, kuinka on mahdollista säilyttää nykytilanne - toisin sanoen - kuinka kokea kuuluvansa tärkeäksi osaksi itselle tutuksi muodostunutta yhteisöä myös tulevaisuudessa. Esimerkiksi haastateltava (N45-50) kertoi, että hänen kuntouttava työtoimintansa oli päättymässä sääntörikkomuksen takia:

(N45-50): “Kyllä mä oon viihtynyt täällä (kuntouttavassa työtoiminnassa). Ainoa huono juttu on se, että tää ei enää jatku. Kyllä mua se vituttaa *naurahdus*, anteeks vaan kovasti.”

Toisin sanoen haastatteluista kävi ilmi, että tutkimushenkilöt olivat tyytyväisiä tilanteeseen ja yhteisöön, johon he osallistuivat nykyhetkellä. Huolenaiheet liittyivät näin ollen etenkin

kuntouttavan työtoiminnan jatkumoon ja nykyisen tilanteen säilyttämiseen myös tulevaisuudessa.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän Pro gradu -tutkielman tavoitteena oli tutkia pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta ja siitä, kuinka se tukee heidän hyvinvointiaan. Tutkimushenkilöiden subjektiivisia kokemuksia heidän hyvinvoinnistaan tarkasteltiin kartoittamalla heidän kokemuksiaan eräässä työpajatoiminnassa, joka on osa kuntouttavaa työtoimintaa. Aineiston analyysin myötä tutkimushenkilöiden vastauksissa korostui yhteisöllisyyden merkitys ja tärkeys. Kaiken kaikkiaan tutkielman tarkoitus oli kartoittaa vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia kokemuksia pitkäaikaistyöttömillä on kuntouttavasta työtoiminnasta?

2. Miten kuntouttava työtoiminta tukee pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia?

Haastatteluaineistoa tarkasteltiin neljän eri teeman kautta, jotka liittyvät hyvinvoinnin eri ulottuvuuksiin. Muodostetut teemat olivat: **subjektiivinen hyvinvointi, osallisuus, sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen kiinnittyminen**. Hyvinvoinnin laaja-alaisuutta käsitteenä sekä myös tutkimuskohteena kuvaa se, kuinka haastatteluaineistosta kumpusi esille myös muita hyvinvointiin liittyviä alateemoja, joista voisi tehdä vaikka oman yhteiskuntatieteellisen tutkielmansa. Näitä olivat esimerkiksi syrjäytyminen ja inhimillinen pääoma. Näin ollen, tutkielmassani osoittautui mahdottomaksi nostaa esille kaikkia subjektiivisesti koettuja hyvinvoinnin osa-alueita kokonaisvaltaisesti. Tämä johtuu siitä, että vaikka tutkielmani teemat on muodostettu haastatteluaineistosta aineistolähtöisesti, teemojen ei avulla ei voida kuvailla kaikkia niitä suoria sekä epäsuoria vaikutuksia, joita kuntouttavalla työtoiminnalla sosiaalipalveluna on yksilön kokemaan hyvinvointiin.

Tutkielmassani ensisijaisina teemoina haastatteluissa nousivat esille sosiaaliset suhteet sekä mahdollisuus saada olla osa yhteisöä. Sosiaaliset verkostot ja yhteisö olivat haastateltavien kokemusten ja näkemysten perusteella asioita, jotka tuovat pitkäaikaistyöttömille turvaa

vaikeassa elämäntilanteessa sekä samalla myös edistävät toimintakykyä.

Toinen esille noussut teema liittyi kokemuksiin työtehtävien merkityksestä ja siitä, kuinka kuntouttavan työtoiminnan tehtävät voivat tukea osallisuuden eri muotoja. Kuntouttavaan työtoimintaan liittyvät työtehtävät tukevat haastateltavien vastauksien perusteella pitkäaikaistyöttömien toimijuutta, sillä työtehtävät tarjoavat mahdollisuuden toteuttaa omia taitoja ja vahvuuksia ympäristössä, joka vastavuoroisesti tarjoaa myös tukea. Työtehtäviin osallistumalla pitkäaikaistyöttömille tarjoutuu myös mahdollisuus laajentaa omaa tieto- ja taitotasoa. Tämän lisäksi haastatteluiden pohjalta nousi subjektiivisia hyvinvointivaikutuksia, jotka liittyivät vahvasti etenkin siihen, kuinka pitkäaikaistyöttömät saavat tukea henkilökohtaisesti vaikuttavissa ongelmissa, jotka heikentävät toimintakykyä. Nämä liittyivät haastateltavien kokemusten perusteella etenkin alkoholin ja muiden päihteiden liikakäyttöön.

Aikaisempien tutkimustulosten perusteella aktivointisuunnitelmaan ja kuntouttavaan työtoimintaan sisältyvien toimenpiteiden vaikutukset työttömien avoimille työmarkkinoille siirtymiseen ovat olleet varsin vähäisiä. Toisin sanoen aktiiviseen sosiaalipolitiikkaan kuuluvien aktivointitoimenpiteiden vaikuttavuus työllistymisen kannalta on keskimääräisesti mitattuna ollut varsin vaatimatonta. Esimerkiksi kuntakohtaisessa raportissa (Virtanen 2017), jossa tutkittiin kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia työllistymiseen, kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen 81 prosentin pitkäaikaistyöttömistä ilmoitettiin siirtyvän uudelle kuntouttavan työtoiminnan jaksolle. 10 prosentin ilmoitettiin siirtyvän taas työttömäksi työnhakijaksi ja noin 3 prosentin ilmoitettiin työllistyvän.

Koska kuntouttavaa työtoimintaa voi nähdä leimaavan pitkäaikaistyöttömien vähimmäisturvan aktivointipoliittiset vastikkeellistamispyrkimykset ja koska työtoiminta ei varsinaisesti tue työllistymistä, itselleni oli yllättävää, että pitkäaikaistyöttömien omakohtaiset kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta olivat pääosin positiivisia. Tässä heijastuu ehkä muutos siitä, että kuntouttava työtoiminta nähdään nykyään ennen kaikkea sosiaalipalveluna, jolla on tarkoitus

tukea kaikista heikoimmassa asemassa olevien hyvinvointia ja toimintakykyä. Vaikka kuntouttavaa työtoimintaa koskevassa aktivointipoliittisessa keskustelussa nostetaan usein esille työllistyminen ja työelämää tukevien taitojen tukeminen kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena, olennaisempaa on se, että kuntouttava työtoiminta tukee sosiaalipalveluna pitkäaikaistyöttömien kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tällä hyvinvoinnin tukemisella voidaan ehkäistä pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvää moniongelmaisuuutta ja sen vaikutuksia sekä tukea pitkäaikaistyöttömien toimintakykyä yhteiskunnassamme. Vaikka kuntouttavalla työtoiminnalla ei toisin sanoen voida ratkaista tukiriippuvuutta, joka vaikeuttaa esimerkiksi talouden kestävästä kehitystä, sillä voidaan estää pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvien ongelmien kasaantumista ja jopa ennaltaehkäistä niitä. Esimerkiksi terveyteen liittyvät ongelmat, kuten alkoholi- ja päihderiippuvuuteen tai mielenterveyteen liittyvät ongelmat, voivat aiheuttaa paljon kuluja perusterveydenhuollolle. Toisin sanoen yksilön kokonaisvaltainen hyvinvointi vaikuttaa kokonaisvaltaisesti myös yhteiskuntaamme.

Tämän tutkimuksen aineiston analyysin ja aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että kuntouttavalla työtoiminnalla on vaikutuksia, jotka tukevat pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia. Tutkielmani vastausten perusteella kuntouttavan työtoiminnan voidaan nähdä vaikuttavan myönteisesti toimintaan osallistuvien subjektiiviseen kokemukseen hyvinvoinnista. Subjektiiviset kokemukset kumpuavat niin työtoimintaan liittyvien tehtävien sisällön mielekkyydestä mutta etenkin yhteisöstä, jonka etenkin tutkielmani keskiössä ollut työpajatoiminta muodostaa.

Tutkimuksen teemahaastattelut olivat kaiken kaikkiaan antoisia ja ne herättivät myös lisäkysymyksiä. Toki tulee muistaa, että tutkimushenkilöiden vastaukset ovat aina subjektiivisia näkemyksiä vallitsevasta tilanteesta - ja tämä tuli tietenkin ottaa huomioon myös aineistoa analysoitaessa. Haastattelu- ja tarkkailujaksoni oli ajallisesti hyvin tiivis, joten tutkimuksen tuloksiin olisi ehkä saanut vielä lisäsyvyyttä, jos aineistonkeruun olisi ajoittanut esimerkiksi kahteen sykliin puolivuositain. Näin olisin saanut ehkä vielä kokonaisvaltaisemman kuvan

siitä, miten työttömien tilanne on muuttunut - vai onko - aktivointitoimenpiteiden myötä.

Mahdollisen jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista haastatella kohdehenkilöitä uudelleen ja kartoittaa, kokevatko työttömät itsensä tärkeäksi osaksi kuntouttavan työtoiminnan yhteisöä myös seuraavalla kuntouttavalla työtoimintajaksolla, jonne suurin osa myös tutkielmani haastateltavista todennäköisesti siirtyy. Lisäksi voisi olla mielenkiintoista selvittää, millaisia kokemuksia pitkäaikaistyöttömillä on kuntouttavan työtoiminnan sisällöstä kunnan eri yksiköissä. Esimerkiksi olisi kiinnostavaa tutkia, kuinka ryhmätoiminta eroaa yksilötoiminnasta.

LÄHTEET

L2.3.2001/189 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi). Viitattu 10.3.2018.

1301/2014 Sosiaalihuoltolaki. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi). Viitattu 10.4.2018.

28.12.2012/916 Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi). Viitattu 10.4.2018.

30.12.2002/1295 Laki julkisesta työvoimapalvelusta. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi). Viitattu 10.4.2018.

Aineistohallinnan käsikirja. Viitattu 16.4.2016.

<http://www.fsd.uta.fi/aineistohallinta/fi/kvalitatiivisen-datan-kasittely.html>

Aho, Simo (2008) Miksi työvoimapolitiittisten toimenpiteiden mitattu vaikuttavuus on keskimääräin alhainen? Työllistyvyyden parantamisyrittämysten arvioinnin keskeisten ongelmien tarkastelua. Hallinnon tutkimus 27 (2008) : 4, 7.

Aho, Simo (2008) Työttömyyden pitkän aikavälin dynamiikka ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kohdistaminen. Työpoliittinen Aikakauskirja 4 (2008): 21-34.

Ala-kauhaluoma, Mika (2005) Keppiä vai porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömän työllistymiseen ja hyvinvointiin? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005):1, 42–43.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere:Vastapaino.

Allardt Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY .

Antonovsky, Aaron. (1979) Health, stress and coping. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Eichhorst, Werner & Marx, Paul & Wehner, Caroline (2017) Labor market reforms in Europe: towards more flexicure labor markets? Journal for Labour Market Research (2017) : 51, 3.

Findikaattori Internetlähde. <<http://www.findikaattori.fi/fi/37>>. Viitattu 3.5.2018.

Hellsten, K. & Lehto, M. (2008) Sosiaaliturvan kehityspiirteistä. Sosiaaliturvan uudistamiskomitea. Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) esitys sosiaaliturvan

kokonaisuudistuksen keskeisistä linjauksista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 10, 2009: liite 3.

Hiilamo, Heikki (2014) Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?

Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014): 1-5.

Hirvilampi, Tuuli (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Tampere: Helsinki : Kelan tutkimusosasto 2015.

Huppert, Felicia & Cooper, Gary (2014) Wellbeing: a complete reference guide, Interventions and policies to enhance well being. John Wiley & Sons Ltd, Chicester, West Sussex, UK.

Hänninen, Sakari & Junnila, Maija-Liisa (2012) Vaikuttavatko politiikkatoimet? Sosiaali- ja terveydenhuolto vaikuttavuusarvioinnin kohteena. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: 2017.

Jäppinen, Anu (2011) Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista. Kuntouttava työtoiminta, kotouttaminen, puolison elatusapu ja täytäntöönpanosovittelu. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karjalainen, Vappu (2008) Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja työhön kuntoutuminen. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Saikku, Peppi & Pasuri, Auvo & Seppälä, Anja: Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköpaikkana työvoiman palvelukeskukset. Helsinki: Stakes. 2008: 12-15.

Karjalainen, Vappu (2011) Aktiivisen sosiaalipolitiikan ristiriitainen tehtävä. Teoksessa: International Labour Office (2015) World employment and social outlook. Trends 2015. Geneve: ILO.

Karjalainen, Vappu (2011) Aktiivisen sosiaalipolitiikan ristiriitainen tehtävä. Teoksessa Karjalainen Vappu & Palola Elina (2011) toim. Sosiaalipolitiikka – hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2011: 227-248.

Karjalainen, Vappu (2012), Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta - mutta miten?

Teoksessa Kuntoutus kanssamme – Ihmisen toimijuuden tukeminen. Toim. Karjalainen V, Vilkkumaa I. Stakes, Helsinki. 2004: 162-173.

Karjalainen, Vappu & Karjalainen, Jarno (2010) Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karjalainen, Jouko & Saikku, Peppi (2016) Kokemuksia osallistavasta sosiaaliturvasta: Selvitys pilottihankkeista vuonna 2014. Työpaperi 12/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karwacki, Stephanie B. & Bradley, John R. (1996) Coping, drinking motives, goal attainment expectancies and family models in relation to alcohol. *Journal of Drug Education*. 1996, 26 (3): 243-255

Keskitalo, Elsa (2013) Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.): Kaikki työurille! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2013: 21-207.

Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (toim.) (2013): Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Kiander, Jaakko (2001) 1990-luvun talouskriisi Suomen Akatemian tutkimusohjelma: Laman opetukset, Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. Helsinki:Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kiander, Jaakko (2002) Onko paluu täystyöllisyyteen mahdollista? *Yhteiskuntapolitiikka* 67(2002):4, 308.

Kiilakoski, Tomi (2007) Johdanto: lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.): Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Kinnunen, Petri (1998) Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 20. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kotkas, Toomas (2010) *Governing Health and Social Security in the Twenty-First Century*:

Active Citizenship Through the Right to Participate. *Law Critique* (2010) 21:163–182.

Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Internetlähde.
<<https://www.thl.fi/fi/web/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja>> Viitattu 8.5.2018.

Kuusisto, Katja (2010) Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen. Tutkimus muutoksesta hoidon ja vertaistuen avulla sekä ilman professionaalista hoitoa. Tampere: University Press

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189), Viitattu 16.4.2016. Valtionsäädöstietopankki Finlex. <http://finlex.fi>, ajantasainen lainsäädäntö.

Manzardo, Ann (2008). *Alcoholism*. Oxford: OUP Oxford.

McDonald, Catherine & Marston, Greg (2005) *Workfare as welfare. governing unemployment in the advanced liberal state*. London: Sage Publications.

Montén, Seppo & Tuomala, Juha (2003) *Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Mäntyneva, Päivi & Hiilamo, Heikki (2018) Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka työtoiminnassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2018): 1-11.

Niemelä, Mikko & Saari, Juho (2013) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Helsinki: Kela.

Nykänen, Nina & Raivio, Helka (2014) Osallistavan työllisyyspolitiikan elementtejä -yhdenvertaisuutta vai aktivointia? Sosiaalisten oikeuksien ja vastikkeellisuuden ristivetoa vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyden edistämässä. Työpaperi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Pulma, Panu (1994). *Vaivaisten valtakunta*. Teoksessa: Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto. 1994: 15-67.

Paugam, Serge & Russell, Helen 2000. The effects of employment precarity and unemployment on social isolation. Teoksessa: Duncan Gallie & Serge Paugam (toim.). *Welfare Regime and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: OUP, Book/report chapter.

Putnam, Robert Dean. (2006) *E Pluribus Unim: Diversity and Community in the Twenty-First*

Century, Nordic Political Science Association, Scandinavian Political Studies. 30, 2: 137-74.

Raivio, Helka, Karjalainen, Jarno (2013) Osallisuus ei ole väline, palvelut ovat! Teoksessa: Osallisuus - oikeutta vai pakkoa? Taina Era (toim.) Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja.

Riihinen, Olavi (2011): Keskiluokkaistuva ja eriarvoistuva Suomi – hyvinvointivaltio koetuksella. Teoksessa Karjalainen Vappu & Palola Elina (2011) toim. Sosiaalipolitiikka – hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2011: 103-145.

Roos, J. P. (1988) Elämäntavasta elämäkertaan. Tutkijaliiton julkaisusarja 53, Helsinki 1988.

Saaranen-Kauppinen, Anita ja Puusniekka, Anna (2006). Teemoittelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

Saarivirta, Toni (2008) Inhimillinen pääoma sosiaalisissa verkostoissa: osaamisen hyödyntäminen ja itseuudistuminen taloudellisessa kehityksessä. Tampere : Tampere University Press.

Saikkonen, Paula & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015): Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Tutkimusjulkaisusarjan julkaisu nro 89. Kunnallisalan kehittämissäätö, Sata-komitealle. Helsinki: STM.

Saikku, Peppi (2016) Vaikeasti työllistyvien palvelurakenteet kunnissa: aktivoinnin ja sosiaalityön yhteydet muuttuvassa tilanteessa. Teoksessa: Blomgren, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi (2016) Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016: 74-94.

Saikku, Peppi (2009) Terveyspalvelu työllistymisen tukena. Pitkäaikaistyöttömien terveystarkastukset ja -palvelut siirtymätyömarkkinoilla. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saikku, Peppi (2011) Pitkäaikaistyöttömien terveyspalvelut ja kuntoutus – tarkastelua siirtymätyömarkkinoiden kehikossa. Yhteiskuntapolitiikka 2011: 76, 55-64.

Saikku, Peppi (2015) Ajankohtaista aktiivipolitiikkaa. Katsaus työttömien aktiivitoimenpiteisiin

ja sosiaaliturvaan Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa, Saksassa, Iso-Britanniassa ja Alankomaissa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Sandberg, Otso (2015) Hallittu syrjäytyminen - Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Tampere: Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 2011.

Sandelin, Iris (2014) Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana. Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Sandelin, Iris (2014) Osallisuus Vantaan kuntouttavassa työtoiminnassa, selvitys asiakkaiden kokemuksista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Silvasti, Tiina 2014: Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 2014: 39-54.

Sipilä, Jorma (1979) Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuntouttava työtoiminta. Internetlähde.

<<http://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>> Viitattu 5.5.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Internetlähde. <<http://stm.fi>> Viitattu 04.05.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015) Osallistava sosiaaliturva. Työryhmän loppuraportti. Helsinki: STM.

Strandh, Mattias & Nordlund, Madelene (2008) Active Labour Market Policy and Unemployment Scarring. A Ten-year Swedish Panel Study. Journal of Social Policy 37 (2008):3, 357 – 382.

Tervo, Sirpa (2012) ”Jonku kanssa niinku jutteli ja yhdessä teki.” Tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksista 17 – 29 – vuotiaan kainuulaisen nuoren elämässä. Pro Gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Tilastokeskus Internetlähde (2018) <<http://www.stat.fi/meta/kas/pitkaaikaistyot.html>> Viitattu 3.5.2018

Työ- ja elinkeinoministeriö (2018) Alueelliset kehitysnäkymät. Kevät 2018. Työ- ja

elinkeinoministeriön julkaisuja 11/2018

Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (2010) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus (2011): Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011, Pitkäaikaistyöttömien työllistyminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Helsinki: Edita Prima.

Van Gerven, Minna (2012) Sosiaalipolitiikan paradigman muutos: Työkyvyttömyyspolitiikan uudet kasvot Alankomaissa ja Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka, 2012, 7 : 134-144.

Vernon, Mark (2008) Wellbeing. New York: Routledge.

Virtanen, Ari (2017) Kuntouttava työtoiminta 2016 – Kuntakyselyn osaraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 33/2017.

LIITE 1:

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Taustatiedot:

- Ikä koulutus/ammattitausta
- Kuinka pitkä työttömyysjakso?
- Kuinka kauan ollut mukana kuntouttavassa työtoiminnassa?

Kuntouttavan työtoiminnan sisältö:

- Yksilöllinen aktivointisuunnitelma: millaista toimintaa/palveluita/työtehtäviä kuuluu osana kuntouttavaa työtoimintaa?
- Kuinka monta tuntia viikossa/ kuinka kauan kyseinen jakso on suunniteltu jatkuvan?
- Millainen on tyypillinen päivä?

Tuntemukset kuntouttavasta työtoiminnasta:

- Mitkä mielestäsi ovat olleet hyviä asioita kt. toiminnassa?
- Mihin asioihin et ole ollut tyytyväinen?
- Miten mielipiteet ovat muuttuneet ajan kuluessa?
- Millaisia tavoitteita asetettu toiminnalle? (Työllistyminen/hyvinvointi?)
- Omat tavoitteet?
- Miten ovat toteutuneet?

Osallisuus:

- Kuinka paljon olet itse voinut vaikuttaa kuntouttavan työtoiminnan sisältöön?
(Koetko, että mielipiteitäsi/ehdotuksiasi, liittyen kuntouttavan työtoiminnan sisältöön, kuunnellaan?)
- Pääsetkö toteuttamaan omia taitojasi?
- Tukeeko kuntouttava työtoiminta omien vahvuuksiesi kehittämistä/löytämistä?

- Oletko oppinut uusia taitoja? (Millaisia taitoja?/Miksi ei?)
- Ovatko tehtävät olleet mielestäsi haastavia/helppoja?
- Onko tehtävissä riittävästi valinnanvaraa?
- Vaaditaanko paljon vastuunkantoa? Kuinka paljon tarvitaan itsenäistä päätöksentekoa?
- Koetko työtehtäväsi itsellesi tärkeiksi? (Mikä motivoi sinua?)
- Ovatko omat työsuunnitelmat/koulutussuunnitelmat/tulevaisuudensuunnitelmat hahmottuneet?

Sosiaalinen pääoma:

- Oletko saanut uusia ystäviä/tuttavia?
- Millaiseksi koet yhteisön? (Onko hyvä yhteishenki? Saatko ongelmatilanteissa tarvittaessa tukea?)
- Koetko yhteisön kotoisaksi?
- Millainen on työympäristön viihtyvyys?
- Miten itse parantaisit työympäristöä/yhteisöä?
- Sijaitsee työtoiminta kulkuyhteyksien päässä?
- Oletko aloittanut uusia harrastuksia?
- Millaisia käsityksiä muilla on ollut kuntouttavasta työtoiminnasta? (Oletko kohdannut ennakkoluuloja?)

Subjekttiivinen hyvinvointi:

- Elämänlaatu/hallinta?
- Onko toiminta mielestäsi parantanut elämänlaatuasi?
- Onko toiminta lisännyt omaa fyysistä/henkistä jaksamista? (Miten ?)
- Oletko saanut uusia taitoja, jotka auttavat oman arjen hallinnassa?

Yhteiskuntaan kiinnittyminen:

- Koetko, että kuntouttava työtoiminta tukee riittävästi työllistymistäsi?
- Mitä työllistyminen merkitsee sinulle? (Mihin näet sijoittuvasi tulevaisuudessa?)
- Mitä mieltä olet aktivoinnista?
- Koetko oikeudenmukaisena?